

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและปัญหาการจัดอุทยานการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 1 ผู้วิจัยได้แบ่งรายละเอียดของการศึกษาเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. อุทยานการศึกษา
 - 1.1 ความหมายของอุทยานการศึกษา
 - 1.2 ความสำคัญของอุทยานการศึกษา
 - 1.3 วัตถุประสงค์ของการจัดอุทยานการศึกษา
 - 1.4 องค์ประกอบของอุทยานการศึกษา
2. การเตรียมการเพื่อการจัดอุทยานการศึกษา
3. การบริหารการจัดอุทยานการศึกษา
4. การจัดการศึกษานอกห้องเรียนกับอุทยานการศึกษา
5. แนวคิดการจัดอุทยานการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

1. อุทยานการศึกษา (Educational Park)

1.1 ความหมายของอุทยานการศึกษา

ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ได้ให้ความหมายของคำว่า อุทยาน และ การศึกษาไว้ ดังนี้

อุทยาน หมายถึงบริเวณพื้นที่มีต้นไม้หรือสิ่งอื่นใดจำนวนมาก มีขอบเขตชัดเจนทำให้ผู้พบเห็นและใช้บริการเกิดความสบายใจหรือบันเทิง

การศึกษา หมายถึงการเล่าเรียนฝึกฝนและอบรมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ไปในทางที่ดี

Sbafritz, Koeppe and Soper (1988) ได้ให้ความหมายของอุทยานการศึกษา หมายถึงพื้นที่ ตั้งแต่ 80 - 100 เอเคอร์ ที่มีโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา ตลอดจนถึงวิทยาลัย มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ล้อมรอบ หรืออยู่ใจกลางเมืองหลวงภายในบริเวณที่ตั้งของโรงเรียนอาจมีสระน้ำ ห้องประชุม โรงภาพยนตร์ มีที่พักสำหรับนักเรียน นักศึกษา โดยมีการออกแบบให้ล้อมรอบด้วยธรรมชาติที่สวยงาม

Finkel (1974) ได้กล่าวถึงอุทยานการศึกษาว่า หมายถึง การออกแบบระบบการศึกษาเพื่ออำนวยความสะดวกและบริการแก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชนในชุมชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนเป็นบริการที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาที่ผ่อนคลาย และการศึกษาอบรมด้านวิชาชีพ

อาชัญญา รัตนอุบล (2539) ให้ความหมายของอุทยานการศึกษาว่า คือการจัดการศึกษาเพื่อเอื้ออำนวยโอกาสทางการศึกษาแก่นักการศึกษา นักเรียนทุกระดับชั้น ประชาชนทั่วไปทั้งในและนอกเวลาเรียนปกติ ในบริเวณที่ร่มรื่นสามารถเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้แก่ผู้ใช้อุทยานการศึกษาด้วย

นฤมล ตันธุเรเศรษฐ์ (2533) กล่าวว่าอุทยานการศึกษา คือแหล่งวิทยาการประเภทอาคารสถานที่ที่รวบรวมเอาแหล่งวิทยาการ ทั้งบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ และสื่อต่าง ๆ ไว้เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สนใจที่เข้ามาศึกษา

จันทกานต์ สุวรรณานาภุตติ (2535) ได้ให้ความหมายของอุทยานการศึกษาว่าเป็น แหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย ของประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ นันทนาการ ศิลปวัฒนธรรม และงานประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ

กรมการศาสนา (2538) ให้ความหมายของอุทยานการศึกษาว่าหมายถึงแหล่งที่ได้ความรู้ทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อม เสริมสร้างบรรยากาศทางปัญญา ความคิด จริยธรรม โดยมีธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อให้ความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2538) ได้ให้ความหมายของอุทยานการศึกษาว่าหมายถึง การจัดสถานศึกษาให้เป็นแหล่งความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ แหล่งพัฒนาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม เป็นแหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความสงบ ความร่มรื่น มีระเบียบ สะอาด สวยงาม และมีแหล่งน้ำ

วิจิตร ศรีสอ้าน และนิพนธ์ สุขปริดี (2533) ได้ให้ความหมายของอุทยานการศึกษาแตกต่างกันออกเป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มนิพัฒนาการนิยม จัดอุทยานการศึกษาเพื่อบริการปัญหาการขาดแคลน วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ หายากไว้ในที่เดียวกัน เพื่อเอื้ออำนวยโอกาสทางการศึกษาแก่นักเรียนทุกระดับชั้น ประชาชนทั่วไปทั้ง ในและนอกเวลา เรียนปกติ เป็นการตอบสนองต่อการศึกษาทั้ง ในระบบ และนอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต

2. กลุ่มมนุษยนิยม มีการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อบริการปัญหาการขาดแคลน วัสดุ อุปกรณ์ อาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ หายากไว้ในที่เดียวกันคล้ายกับกลุ่มนิพัฒนาการนิยม แต่ในอุทยานการศึกษา กลุ่มมนุษยนิยมเน้นให้มีส่วนบริเวณที่ร่มรื่นเป็นที่พักผ่อนแก่ผู้ใช้อุทยานการศึกษา

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอุทยานการศึกษาคือแหล่ง หรือสถานศึกษาที่มีความร่มรื่น สะอาด สวยงาม มีระเบียบ สามารถพักผ่อนหย่อนใจ และมีคุณสมบัติเป็นแหล่งหรือศูนย์กลางด้านวิชาการ วิชาชีพ แหล่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม แหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร

1.2 ความสำคัญของอุทยานการศึกษา

การจัดอุทยานการศึกษาแต่ละแห่งมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันทั้งทางด้านสภาพสถานที่ตั้ง การดำเนินงาน กิจกรรมที่จัดของแต่ละหน่วยงาน สถาบันทางการศึกษาแต่ละแห่งจะกำหนดตามความเหมาะสม มีนักการศึกษาและผู้จัดทำอุทยานการศึกษาของสถาบันต่าง ๆ หลายท่านได้ให้ความสำคัญของการจัดอุทยานการศึกษาเพียงใด เช่น อาชีวะญา รัตนอุบล (2539) กล่าวถึงความสำคัญของอุทยานการศึกษาไว้ดังนี้

1. อุทยานการศึกษาช่วยสร้างความคิดรวบยอดอย่างรวดเร็ว สร้างมโนภาพเริ่มแรกอย่างถูกต้องสมบูรณ์กว่าการศึกษาจากตำราหรือการอ่านจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ผู้เรียนจะได้เห็น ได้สัมผัส ได้ทดลอง ได้ประสบการณ์โดยตรงด้วยตนเอง เกิดทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาในเรื่องที่เรียนเป็นอย่างดี
2. ช่วยให้ผู้ใช้บริการได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเพราะผู้ใช้จะได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ในสถานที่จำลอง
3. เพื่อให้ผู้ใช้มีโอกาสได้เรียนรู้ในสถานการณ์ที่จริง ประสบความสำเร็จ มีความสุข ก็จะสนใจศึกษาเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้น
4. ผู้เรียนสามารถใช้อุทยานการศึกษาเป็นเสมือนห้องปฏิบัติการในหลักสูตรของนักเรียนในระบบโรงเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไปของท้องถิ่น โดยไม่จำกัดเพศและวัย
5. เป็นแหล่งการศึกษาต่อเนื่องให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัยและใช้ประโยชน์ในการพักผ่อนและแสวงหาความรู้ไปพร้อม ๆ กัน

สำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2530) ได้กล่าวถึงความสำคัญ of อุทยานการศึกษาที่ได้จัดทำคือ

1. ทำให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่ดี มีบรรยากาศที่เหมาะสม และสามารถจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมคุณภาพการศึกษาและคุณภาพชีวิตควบคู่กันไป
2. ทำให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ได้มีโอกาสร่วมในกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย และพักผ่อนหย่อนใจในสภาพแวดล้อมที่สะอาดสวยงามตามธรรมชาติ
3. เป็นต้นแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย โดยใช้ธรรมชาติ

สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา (2537) ให้ความสำคัญในการจัดอุทยานการศึกษาไว้ดังนี้

1. เป็นศูนย์กลางในการศึกษาหาความรู้ในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนและประชาชน
2. เป็นการส่งเสริมทุนการศึกษา การวิจัยหารูปแบบ เพื่อใช้ในการจัดการศึกษา และเป็นการส่งเสริมให้ทุนการศึกษาการวิจัยค้นหารูปแบบ เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาของชาติ
3. เป็นการจัดสภาพ อนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ รมรื่น สงบ เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ หรือพักผ่อนหย่อนใจ

4. เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนและประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยเข้ามาศึกษาหาความรู้ในแหล่งวิทยาการนี้

5. เป็นการให้บริการทางด้านวิชาการ ให้นักเรียนและประชาชนได้มีโอกาสเท่าเทียมกันในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

1.3 วัตถุประสงค์ของการจัดอุทยานการศึกษา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2536) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดอุทยานการศึกษาไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อเป็นการพัฒนาวัด โรงเรียน และสถานศึกษา ให้เป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ และแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และคุณภาพชีวิตตลอดจนเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสงบ ร่มรื่น มีระเบียบ สะอาด และสวยงาม

2. เพื่อให้ภิกษุ สามเณร ครู นักเรียน ชุมชน องค์กรทั้งฝ่ายเอกชนและราชการ ได้ร่วมกันคิดพัฒนาให้วัด โรงเรียน และสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นอุทยานการศึกษา

3. เพื่อให้นักเรียน ประชาชน และผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าความดีงาม ความสงบสุข ความร่มรื่น ความแจ่มใส ความมีระเบียบและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทุกคนสามารถสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์แห่งตนเอง ชุมชน และประเทศชาติได้

4. เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งจากสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติจริง การสอนของครูและจากข้อมูลข่าวสาร

5. เพื่อก่อให้เกิดแนวคิดเรื่องความสะอาด ความเรียบง่าย ร่มรื่น สวยงาม สงบแจ่มใส จะขยายเข้าไปสู่นบ้านเรือน ครอบครัว และชุมชนทุกระดับ

สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2530) ได้มีการจัดทำอุทยานการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้

1. เป็นแหล่งให้การศึกษาตามอัธยาศัย อันเป็นส่วนการศึกษานอกระบบแก่ประชาชน เพื่อให้บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง

2. เป็นแหล่งวิทยาการสำหรับนักเรียนและนักศึกษาในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เป็นการเสริมการศึกษาในระบบ ให้สมบูรณ์ขึ้น
3. เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ นันทนาการ ศิลปะ วัฒนธรรมและงานประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ
4. เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมด้านการศึกษา การฝึกอบรม และการประชุม สัมมนาทางวิชาการของหน่วยงานต่าง ๆ
5. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดยทั่วไป รวมทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษา สำหรับประชาชนชาวไทย และชาวต่างประเทศ

1.4 องค์ประกอบของอุทยานการศึกษา

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2536) ได้วางแผนในการจัดอุทยานการศึกษา ให้มีลักษณะเป็นสวนสาธารณะที่จัดสร้างขึ้นเพื่อการพัฒนาคุณธรรม ศิลธรรม จริยธรรม และ ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย และการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน องค์ประกอบสำคัญของ อุทยานการศึกษามี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1. เป็นส่วนของอุทยานที่มีพื้นที่ที่เขียวสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม ตามธรรมชาติ มีสระน้ำ ลำธาร ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชอุ่มตลอดปี และมีอาคารสถานที่พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย และพักผ่อนหย่อนใจของนักเรียนนักศึกษา และประชาชนโดยทั่วไป พื้นที่ส่วนที่เป็นอุทยานการศึกษาจะได้รับการพัฒนาให้เป็นสวนพฤกษชาติที่มีการปลูกและแสดง ไม้ดอกและไม้ประดับของไทยให้สมบูรณ์ มีอาคารสำหรับจัดนิทรรศน์ นิทรรศการ การสาธิต และการจัดแสดงเรื่องต่าง ๆ มีสวนสุขภาพทั้งสวนกายและสวนจิต มีศาลาสำหรับนั่งพักผ่อนกระจายอยู่ในบริเวณอุทยานการศึกษา

ส่วนที่ 2. เป็นส่วนของกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

ก. กิจกรรมส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตไทย เอกลักษณ์ไทย ศิลปวัฒนธรรมไทย วิทยาการก้าวหน้า ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยและสังคมไทยโดยส่วนรวม ได้แก่ จัดนิทรรศน์ที่แนะนำเรื่องเกี่ยวกับชีวิตไทย จัดงานแสดงผลมทกรรม นิทรรศการ และการสาธิต ทั้งที่จัดประจำและจัดเป็นครั้งคราว

ข. กิจกรรมส่งเสริมการพักผ่อนและนันทนาการเพื่อให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชน ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่มีบรรยากาศร่มรื่น สะอาด สงบ และปลอดภัย และได้รับความรู้ทางด้านวิชาการ วิชาชีพ เพื่อพัฒนาคุณธรรม คีลธรรมและคุณภาพชีวิต โดย จัดสร้างศาลาที่นักกระจายไว้ในบริเวณเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนตาม อรรถาศัย จัดสวนสมุนไพร สวนหย่อม จัดทำป้ายคำขวัญ สำนวน คำพังเพย สุภาษิต เป็นต้น ติดตามต้นไม้ ศาลา อาคารเรียน

ค. กิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน และงานประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ ของไทยโดยเลือกสรรเรื่องที่น่าสนใจ หรือกำลังจะสูญหายมาแสดงเป็นครั้งคราว จัดทำภาพยนตร์และวีดิทัศน์ บันทึกเรื่องต่าง ๆ และ นำเสนอ ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่จัดไว้ในอุทยานการศึกษา ร่วมกับชุมชนจัดงานประเพณีใน เทศกาลต่าง ๆ โดยมุ่งสร้างรักษารูปแบบและวิธีการจัดที่ถูกต้องเหมาะสมไว้เป็นตัวอย่าง

องค์ประกอบในการจัดอุทยานการศึกษาที่ศูนย์สารสนเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ (2537) กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. มีความร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบ และมีระเบียบ
2. มีแหล่งน้ำ อาจขุดเองหรือเกิดขึ้น ตามธรรมชาติก็ได้
3. มีสถานที่เสนอข่าวสาร ข้อมูล และความรู้ทางวิชาการ เช่น ชุมชนหนังสือ มุม หนังสือ ห้องสมุด หอกระจายข่าว
4. จัดสื่อการเรียนการสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง เช่น เทป วิทยุ วิดีโอ โทรทัศน์ สไลด์ วารสาร หอกระจายข่าว นิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายคดีธรรม ป้ายนอก ชื่อต้นไม้
5. จัดให้มีนิทรรศน์สถาน หรือนิทรรศน์พื้นบ้าน
6. มีการจัดการเรียนการสอนทั้งทางตรง หรือทางอ้อม

วิจิตร ศรีสอาน และนิพนธ์ ศุภปริดี (2533) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของอุทยานการศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการรูปแบบหนึ่ง ที่ควรมีองค์ประกอบดังนี้คือ

1. จัดตั้งในชุมชนเมืองที่มีปริมาณประชากรหนาแน่น อยู่ใจกลางเมืองมีผู้คนสัญจรไปมา

2. เป็นสถานที่รวบรวมสื่อการศึกษาในแหล่งวิทยาการชุมชนที่มีความร่วมมือ เช่น ไม้ดอก ไม้ประดับ พรรณไม้ที่น่าสนใจรวมอยู่ในอุทยานการศึกษา
3. เป็นแหล่งให้การศึกษาและฝึกอบรม แก่ผู้ศึกษาและฝึกอบรมอย่างสนใจ
4. มีพื้นที่ บริเวณ อาคาร สถานที่ ที่ร่มรื่น มีปริมาณมากพอที่จะจัดกิจกรรมทางการศึกษา อย่างหลากหลาย ทั้งด้านความรื่นรมย์ และระบบการศึกษาที่เพียงพอแก่ความต้องการของชุมชน

2. การเตรียมการเพื่อการจัดอุทยานการศึกษา

2.1 การสำรวจทรัพยากร

วิจิตร ศรีสอาน และนิพนธ์ สุขปรีดี ได้เสนอแนวทางในการสำรวจทรัพยากร เพื่อเตรียมการจัดอุทยานการศึกษาแต่ละแห่งดังนี้

1. มีนโยบายการจัดตั้งที่มีความสอดคล้องกันนโยบายหลักระดับประเทศและ ไม่ขัดกับนโยบายของชุมชน ท้องถิ่นและของสังคมที่อุทยานการศึกษาจะ ไปจัดตั้ง
2. มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นให้มีความสุขจากการเข้าไปศึกษาจากอุทยานการศึกษา
3. นักเรียนและประชาชนกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ มีโอกาสจะใช้ประโยชน์จากอุทยานการศึกษาตามนโยบายและวัตถุประสงค์
4. มีวิธีการจัดการศึกษาให้ความรู้การอบรมและให้โอกาสกับนักเรียน ประชาชนกลุ่มเป้าหมายด้วยการศึกษาดูงานชีวิต
5. มีวิธีการจัดความรื่นรมย์ให้กับนักเรียนและประชาชน
6. มีวิธีการจัดการธุรการสอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อวิธีการจัดการศึกษาที่รื่นรมย์ และพัฒนานักเรียน ประชาชน ให้มีความรู้ที่สะดวกสบาย
7. มีวิธีการจัดการธุรกิจ เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านการให้บริการอุทยานการศึกษา และส่งเสริมต่อวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาได้แก่ การจำหน่ายสื่อการศึกษา ภัณฑุ์ไม้ของที่ระลึกอาหารและเครื่องดื่ม เป็นต้น
8. มีทรัพยากรในท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยต่อการใช้อุทยานการศึกษา หรือส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินการอุทยานการศึกษา

9. มีสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ท้องถิ่นและภายนอกที่จะจัดตั้งและดำเนินการอุทยานการศึกษา
10. มีสื่อการศึกษาที่จำเป็นในอุทยานการศึกษาและเหมาะสมกับการจัดตั้ง
11. มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะนำมาใช้ในอุทยานการศึกษา เช่น น้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ถนน เป็นต้น รวมถึงศักยภาพในโอกาสที่จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกเมื่อจัดตั้ง และดำเนินการอุทยานการศึกษา
12. มีบุคลากรของท้องถิ่นและสังคมหรือในโรงเรียนที่จะมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกร่วมบริหาร บริการ และจัดการศึกษาที่รื่นรมย์
13. มีอาคารสถานที่ที่สามารถใช้งานได้สนองและสอดคล้องกับการใช้ตามวัตถุประสงค์การจัดตั้งของอุทยานการศึกษา
14. มีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษา
15. มีงบประมาณและมีโอกาสจัดหาเพื่อใช้ในการดำเนินงานของอุทยานการศึกษา

2.2 การสำรวจพื้นที่ในการจัดตั้งที่

ในการจัดตั้งอุทยานการศึกษาแต่ละโรงเรียนย่อมมีสภาพและศักยภาพที่แตกต่างกัน ถึงแม้จะมีวัตถุประสงค์ของการจัดที่เหมือนกันก็ควรทราบถึงสภาพปัจจุบันและศักยภาพของแต่ละโรงเรียน ได้เสนอแนะให้มีการสำรวจบริเวณที่จะมีการจัดตั้งอุทยานการศึกษา โดยแบ่งบริเวณและพื้นที่ในการจัดอุทยานการศึกษาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. พื้นที่บริเวณที่เคยมีความร่วมมือกันอยู่แล้ว ควรพัฒนาสถานศึกษาเพื่อให้เป็นอุทยานการศึกษาที่สมบูรณ์
2. พื้นที่บริเวณที่ควรพัฒนาความร่วมมือกันให้ เป็นที่ฝึกฝนหย่อนใจในการศึกษานอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนและประชาชน โดยทั่วไป
3. พื้นที่บริเวณที่ต้องพัฒนาสถานศึกษาและความร่วมมือกันทุกอย่าง โดยเริ่มจากการสร้างความร่วมมือกันในหน้าที่ที่แห้งแล้งว่างเปล่า เป็นพื้นที่ที่จะจัดตั้งอุทยานการศึกษา

2.3 การวางแผนการจัตุยทานการศึกษา

การจัตุยทานศึกษานั้นเป็นเรื่องที่ต้องมีการวางแผน เพราะการวางแผนเป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารงานอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งที่ทำให้การจัตุยทานการศึกษาสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการวางแผนไว้ดังนี้

อุทัย นุญประเสริฐ (2538) กล่าวว่า การวางแผนจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการบริหารที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ เพื่อใช้กำกับทิศทางในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ได้บัญญัติหลัก 10 ประการในการวางแผนดังนี้

1. กำหนดหน่วยงานหรือบุคคลเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลงานด้านการวางแผนของโรงเรียนให้เป็นที่แน่นอน
2. กำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนให้แน่นอน
3. เตรียมความพร้อมของบุคคล ที่ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบวางแผนให้มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี
4. จัดให้มีเอกสาร คู่มือ แบบฟอร์มที่ต้องใช้ให้เพียงพอ และกำหนดขั้นตอนในกระบวนการวางแผนของโรงเรียนให้ชัดเจน
5. จัดระบบหรือปรับปรุงงานสารสนเทศของโรงเรียนให้สามารถอำนวยความสะดวกต่อการวางแผนและการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
6. กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมายในการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบ และในการดำเนินงานโดยเฉพาะด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนไว้ให้ชัดเจน
7. สื่อสาร เผยแพร่และทำการประชาสัมพันธ์ถึงแนวทางในการดำเนินงานของโรงเรียนและการวางแผนของโรงเรียน ให้บุคลากรของโรงเรียนทราบอย่างทั่วถึง และเข้าใจตรงกัน
8. จัดทำแผนพัฒนาระยะ 5 ปี ของโรงเรียนไว้ เพื่อใช้เป็นกรอบของการดำเนินงานระยะยาวของโรงเรียนแต่ต้องสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศของกรม กองและหน่วยงานต้นสังกัด
9. จัดระบบติดตามกำกับ ดูแลและติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ

10. ใช้แผนเป็นเครื่องมือในการบริหารงานให้ครบวงจร เพื่อให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์นโยบาย และเป้าหมายในการดำเนินงานตามแผนอย่างจริงจัง

เทียนฉาย กิระนันท์ (2530) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการวางแผนไว้ดังนี้

1. ช่วยประหยัดทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ เงิน คน วัสดุ
2. ช่วยให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ
3. เป็นการแบ่งงานกันปฏิบัติแบ่งเบาภาระหัวหน้างาน
4. มีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน จะช่วยให้การประสานงานดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
5. ทำให้ผู้เกี่ยวข้องรู้หน้าที่ว่าต้องทำอะไร รู้ขอบข่ายการรับผิดชอบ

ขั้นตอนการวางแผน

เอกชัย กิสุขพันธ์ (2530) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการวางแผน ไว้ดังนี้

1. ต้องมีการเตรียมแผน (Pre-Plan)
2. กำหนดแผน (Plan Formulation)
3. การปฏิบัติตามแผน (Plan Implementation)
4. การประเมินผล (Plan evaluation)

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้แบ่งขั้นตอนสำคัญในการวางแผนไว้ดังนี้

1. การเริ่มต้นวางแผนได้แก่
 - 1.1 การเก็บข้อมูลที่จำเป็น
 - 1.2 การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปประเด็น กำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไข
 - 1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย
 - 1.4 การประเมินความเป็นไปได้ของแผนงาน
 - 1.5 การอนุมัติแผนงาน

2. การนำแผนงานและโครงการไปปฏิบัติ ได้แก่
 - 2.1 การประชุมทบทวนแผนงาน
 - 2.2 การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
 - 2.3 การจัดสรรวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ
 - 2.4 การแจ้งผล และการกำหนดการของงานแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง
 - 2.5 ลงมือปฏิบัติงานตามกำหนด
3. การติดตามประเมินผล ได้แก่
 - 3.1 กำหนดมาตรการการติดตามประเมินผล
 - 3.2 การมอบหมายการติดตามประเมินผลให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ
 - 3.3 การสร้างเครื่องมือประเมินผล
 - 3.4 การดำเนินงานการติดตามประเมินผลและกำหนดระยะเวลาติดตามประเมินผล
 - 3.5 การเสนอรายงานเพื่อปรับปรุงแผนงาน

ดังนั้นการดำเนินการจัดอุทยานการศึกษา จะให้บรรลุผลสำเร็จได้จะต้องกำหนดแนวทางที่จะต้องปฏิบัติ คือจะต้องนำแผนมากำหนดรายละเอียดขั้นตอนตั้งแต่ การวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การติดตามประเมินผล เพื่อให้การปฏิบัติการจัดดำเนินการอุทยานการศึกษาจะได้เป็นไปตามเป้าหมาย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษา (2536) ได้เสนอแนะวิธีการจัดอุทยานการศึกษา ควรมีการวางแผนให้มีการดำเนินการดังนี้

1. ด้านบริเวณและอาคารสถานที่

- 1.1 จัดให้มีบริเวณที่ร่มรื่น สว่างลม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยานหรือสวนป่าที่ร่มรื่น เป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชน ได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้
- 1.2 จัดวางผังให้ได้สัดส่วน
- 1.3 จัดให้มีแหล่งน้ำ สระน้ำ ที่แหล่งน้ำธรรมชาติ หรือประดิษฐ์ขึ้นมา
- 1.4 จัดทำห้องสมุด หรือมุมหนังสือ
- 1.5 มีหอกระจายข่าว หรือป้ายนิเทศบริเวณข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

1.6 จัดทำนิทรรศน์สถาน นิทรรศน์ที่ท้องถิ่น แหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.7 จัดให้มีสถานที่ฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม

2. ด้านกิจกรรม

2.1 ทางตรง ได้แก่การจัดการเรียนการสอนแบบมีครู หรือวิทยากรแก่ผู้ใช้บริการ ทั้งทางด้านวิชาการ วิชาชีพ การอบรมคุณธรรม จริยธรรม ฝึกสมาธิ ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ทางอ้อม ได้แก่การจัดการเรียนการสอนโดยไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาด้วยตนเอง จากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่าง ๆ ที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ซึ่งอาจจะเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ และซึมซับไปโดยไม่รู้ตัว เนื้อหากิจกรรมอยู่ในความสนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน ทมวดทမ်း สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย กิจกรรมได้แก่ การจัดนิทรรศการ จัดป้ายนิเทศ การจัดต้นไม้หูดได้โดยการเขียนคติธรรม คติพจน์ สำนวน คำพังเพย เป็นต้น จัดทำนิทรรศน์ หรือห้องศูนย์ศิลปวัฒนธรรม เพื่อเก็บรวบรวม รักษาโบราณวัตถุ และของเก่า ๆ ที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ควรเขียนป้ายชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา หรือคุณประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ ตามแต่สภาพของท้องถิ่นและโรงเรียน จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

3. การบริหารจัดการจัดอุทยานการศึกษา

3.1 การบริหารทรัพยากร

การดำเนินงานการจัดอุทยานศึกษามีความจำเป็นที่ต้องมีการบริหารทรัพยากร เนื่องจากเป็นภารกิจของโรงเรียนที่ไม่ได้รับงบประมาณจัดสรรบุคลากร และ สนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ หรือสิ่งอื่นมาโดยตรง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูจำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการร่วมกัน ปรีชา คัมภีรปรกรณ์ (2536) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารทรัพยากรไว้ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนในการดำเนินงานเพราะว่าถ้ากิจกรรมใดได้รับทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นคน เงิน วัสดุ หรือ สิ่งอื่น ๆ ไม่เพียงพอกับการดำเนินงานอาจทำให้การดำเนินงานไม่สามารถดำเนินต่อไปได้
2. เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินงาน โดยการพยายามจัดทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพสูงในการทำงาน ได้แก่ จัดเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้แทนเครื่องพิมพ์ดีด เป็นต้น
3. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมใหม่ ๆ ความคิดใหม่ ๆ
4. เพื่อเป็นการควบคุมการดำเนินงาน หรือผู้รับผิดชอบการบริหารทรัพยากรในบางครั้ง
5. เพื่อกระจายทรัพยากรในการดำเนินงานของหน่วยงานต้องมีการกระจายทรัพยากรไปตามหน่วยงานตามความจำเป็นและความต้องการจริง ๆ

เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาที่มีข้อจำกัดในเรื่องทรัพยากรการดำเนินงานการจัดอุทยานการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนบริหารทรัพยากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีหลักการบริหารทรัพยากร

มองค์ (Monk, 1990 อ้างถึงใน ปรีชา คัมภีร์ปกรณ) กล่าวถึงหลักการบริหารทรัพยากรไว้โดยส่วนรวม 3 ประการคือ

1. หลักความเสมอ (Equity) แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ
 - 1.1 ความเสมอภาคในแนวราบ (Horizontal Equity) คือนักเรียนแต่ละกลุ่มได้รับการปฏิบัติที่ทัดเทียมกัน
 - 1.2 ความเสมอภาคในแนวตั้ง (Vertical Equity) คือการกระทำกับนักเรียนที่แตกต่างกันออกไป
2. หลักประสิทธิภาพ จะต้องพิจารณาแนวทางในการบริหารให้มีประสิทธิภาพสูงสุด การใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพนี้รวมทรัพยากรทุกประเภททั้งคน เงิน วัสดุ อาคารสถานที่
3. หลักประสิทธิผล คือการดำเนินการบริหารทรัพยากรให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมาย ที่กำหนดไว้

ดังนั้นการบริหารทรัพยากร เพื่อการจัดอุทยานการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาจึงจำเป็นต้องยึดหลักให้นักเรียนได้รับการปฏิบัติที่ทัดเทียม ใช้ความเสมอภาค ใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ และควรมีประสิทธิผล

3.2 การจัดบรรยากาศในสถานการศึกษา

ความสำคัญของการจัดบรรยากาศในสถานการศึกษา

สถานการศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษา นอกจากจะต้องคำนึงถึง วัตถุประสงค์และองค์ประกอบของการจัดสถานการศึกษาแล้ว ยังต้องคำนึงว่าสถานการศึกษา เป็นสถานศึกษาของนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล และประถมศึกษา ซึ่งการจัดบรรยากาศภายใน โรงเรียนจำเป็นต้องจัดบรรยากาศเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่าง ราบรื่นและมีประสิทธิภาพเอื้อต่อการเรียนรู้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2537) และสนองความต้องการ ตามธรรมชาติของนักเรียนในระดับประถมศึกษาที่ต้องการรู้เรื่องธรรมชาติแวดล้อม ต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์เลี้ยง แมลง ภูมิอากาศตลอดจนธรรมชาติของคน (บันลือ พุกกะวัน, 2525) ครูจึงควรจัดปรับปรุงบริเวณอาคาร สถานที่ของ โรงเรียนให้เหมาะสมเพื่อฝึกให้เด็กเป็นคนช่าง สังเกต คิดเป็นทำเป็น รู้จักหาคำตอบและค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องที่ตนเองสนใจอยากรู้ การสร้าง บรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนให้สะอาด ร่มรื่น สดชื่น สงบ แจ่มใส มีชีวิตชีวา อาคาร สถานที่มีการดูแลและ ให้ความเป็นปัจจุบันพร้อมที่จะให้ครูและนักเรียน ได้ใช้ตลอดเวลา พร้อมทั้ง จะให้ครู นักเรียนได้รับอิทธิพลทำให้เป็นมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนแจ่มใส รักสวยรักงาม รักความ สะอาด รักความสงบและรักความร่มรื่นไปด้วย (โกวิท วรพิพัฒน์, 2539) ซึ่งเป็นสุนทรียภาพ ที่เด็กควรได้รับนอกเหนือ จากการรับรู้เรื่องประสบการณ์ด้านอื่น ๆ เพราะสุนทรียภาพจะทำให้ เด็กเห็นคุณค่าของความงามตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เมื่อเด็กเห็นคุณค่าจะเกิดความ ชื่นชมและเห็นความสำคัญของสิ่งรอบ ๆ ตัวจะมีความคิดที่จะช่วยรักษา หรืออนุรักษ์ธรรมชาติสิ่ง แวดล้อมไว้ (ณรุทธ์ สุกธจิรัตน์, 2536)

หลักการสร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียน

สุนน อมรวิวัฒน์ และสมพงษ์ จิตระดับ (2531) ได้กล่าวว่าการสร้างบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่ดีมีผลต่อการพัฒนาการนิสัย เจตคติที่ดีของนักเรียนเป็นอย่างมาก ห้องเรียนที่ดีควรมีความยืดหยุ่นเมื่อสัระ มีสีสรรนำดูสบายตา อากาศถ่ายเทได้ดีมีแสงสว่างเพียงพอไม่มีเสียงรบกวน อากาศไม่เป็นพิษไม่ร้อนมีต้นไม้ดอกไม้ประดับตกแต่ง มีขนาดกว้างขวางอย่างเพียงพอ สะอาดถูก สุขลักษณะเป็นระเบียบเรียบร้อยน่าอยู่ มีบรรยากาศและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

คล้ายคลึงกับชีวิตประจำวัน ห้องเรียนที่ดีไม่จำเป็นต้องอยู่เฉพาะในห้องเรียนปกติและไม่จำกัดเฉพาะในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น การจัดบรรยากาศ อาคารสถานที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรคำนึง การจัดอาคารสถานที่ที่บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมของโรงเรียนควรมีลักษณะดังนี้

1. โรงเรียนควรตั้งอยู่ในบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง ไปมาสะดวกใกล้ชุมชน
2. ห่างจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ แหล่งอบายมุข ไม่มีมลภาวะในเรื่องอากาศเสียง กลิ่น และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นพิษ
3. ได้รับแสง ลม และอากาศเพียงพอ
4. มีความปลอดภัย มั่นคง และแข็งแรง
5. มีบริเวณที่ร่มรื่น มีสถานที่ที่ให้นักเรียนพักผ่อนเพียงพอ
6. สถานที่สะอาด เรียบร้อย ถูกสุขลักษณะ
7. มีสุนทรียภาพงดงาม มีมุมธรรมชาติ ตกแต่งด้วยการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ
8. มีสนามและบริเวณให้เล่น ได้สัดส่วนกับจำนวนนักเรียน
9. มีอาคารเรียน อาคารประกอบ และห้องพิเศษอย่างเพียงพอ

ไทเลอร์ (Tyler อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่, 2537) ได้เสนอหลักการในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนของโรงเรียน ดังนี้

1. ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกปฏิบัติการและเรียนรู้เนื้อหาตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์
2. กิจกรรมและประสบการณ์ควรจะทำให้ผู้เรียนพอใจที่จะปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ระบุไว้ในจุดประสงค์
3. กิจกรรมและประสบการณ์ควรอยู่ในข่ายความพอใจที่จะปฏิบัติตาม
4. กิจกรรมและประสบการณ์หลาย ๆ ด้านของการเรียนรู้จะนำไปสู่จุดประสงค์ที่กำหนดไว้เพียงข้อเดียวก็ได้
5. กิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้เพียงหนึ่งอย่างอาจตอบสนองจุดประสงค์หลาย ๆ ข้อ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537) ได้เสนอแนะสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญกับบรรยากาศในชั้นเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากขนาดไหนนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้สอนกำหนดชั้น แบ่งได้เป็น 7 ประการ ดังนี้

1. บรรยากาศที่ท้าทาย กระตุ้นให้เกิดกำลังใจผู้เรียนประสบความสำเร็จ
2. บรรยากาศอิสระ คือทำให้ผู้เรียนยอมรับตนเอง (Self esteem)
3. บรรยากาศที่มีการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน
4. บรรยากาศที่มีความอบอุ่น
5. บรรยากาศที่มิวุ่น
6. บรรยากาศแห่งความสำเร็จ
7. บรรยากาศแห่งความใกล้ชิดความเป็นกันเอง

วิลลิสท์ ทรยางกูร (2538) กล่าวถึงทฤษฎีการรับรู้และความสัมพันธ์ของทฤษฎีการรับรู้กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพว่าบุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมือนกันมีการรับรู้ที่ไม่เหมือนกันได้ เช่น กลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมต่างกันและระบบคุณค่าที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของท้องถิ่นและวัฒนธรรมดั้งเดิม มีผลทำให้ทัศนคติและพฤติกรรมแตกต่างกัน

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธรเจ้าได้นำธรรมชาติดีที่สวยงาม นำวีรกรรม สงบมาเป็นองค์ประกอบในการฝึกอบรม ฝึกฝนพัฒนาจิตใจคนให้เจริญองงามให้เมตตาการุญย์ และมีความรู้สึกปราณีต่ออันโยน ตลอดจนทำให้เกิดสมาธิ โดยเฉพาะการใช้ธรรมชาติแวดล้อมของป่ามาฝึกฝนพัฒนาชีวิตจิตใจคน และถ้ามองธรรมชาติอย่างถูกต้องจะทำให้รู้จักอนุรักษ์รักษาธรรมชาติ (พระธรรมปิฎก, 2537) ในกระบวนการศึกษาจำเป็นที่ครูซึ่งทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจะต้องมีภารกิจ 2 อย่าง คือ

1. เป็นผู้จัดการ จัดสรรสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดให้กับเด็ก ที่เกื้อกูล เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็กด้วยการจัดแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี
2. ต้องฝึกเด็กให้เอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมที่ดี และไม่ตี ฝึกให้มีความสุขจากการเรียนรู้ ความใฝ่รู้ และชอบเรียนรู้ (พระธรรมปิฎก, 2539)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียนควรยึดหลักการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนานิสัย เจตคติ และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครูผู้สอนต้องยึดหลักกัลยาณมิตรซึ่งสามารถนำมาจัดดำเนินการในอุทยานการศึกษา

การจัดอุทยานการศึกษา ด้านอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศ ความรื่นรมย์และเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ และการฝึกอบรม เกิดประโยชน์ ในการใช้ การจัดจึงต้องคำนึงด้านสถาปัตยกรรม แสง สี เสียง ขนาดของห้อง ภูมิทัศน์ ความ ปลอดภัย และการจัดบริเวณอาคารสิ่งแวดล้อมให้มีความสวยงาม ความรื่นรมย์ จะช่วยทำให้ อารมณ์ของผู้สอน ผู้เรียนและประชาชนที่ใช้บริการอุทยานการศึกษาเป็นไปอย่างรื่นรมย์ยิ่งขึ้น (เกรียงศักดิ์ จรรย์ยานนท์ และ นคร ศรีวิจารณ์, 2537 และ สมบูรณ์ บรรณานพ, 2521)

ปริญญ์ อังศุสิงห์ (2521) ได้กล่าวถึงลักษณะอาคารสถานที่ที่พึงควรมีใน สถานศึกษาและมีในอุทยานการศึกษา ดังนี้

1. เป็นสถานที่ที่ให้นักเรียน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมร่วมกันและสนับสนุนให้ รู้จักค้นคว้าด้วยตนเองให้มาก
2. เป็นสถานที่ที่ให้นักเรียนรู้จักใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างกว้างขวางเพื่อประโยชน์ แก่ตนเองมากที่สุด
3. เป็นแหล่งที่สอนให้นักเรียน ได้รู้จักหาวิธีเพิ่มพูนความรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งใน ปัญหาต่าง ๆ ที่เรียน

บุญช่วย จินดาประพันธ์ (2536) กล่าวถึงสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อ นักเรียนและครูผู้บริหารจึงควรจัดสภาพอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับสภาพความ เป็นอยู่ เพราะในแต่ละวันครูและนักเรียนจะอยู่ภายใต้สภาวะสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนมากที่สุด และสภาพแวดล้อมจะเป็นเครื่องช่วยการจัดศึกษา ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ได้มีการแบ่งการ ตกแต่งบริเวณโรงเรียนไว้ 3 บริเวณด้วยกันคือ

1. บริเวณประชาสัมพันธ์ หรือบริเวณสาธารณะ (Public Area) ได้แก่บริเวณ ที่ว่างหน้าอาคารเรียน เสาธง แนวถนนด้านหน้า บริเวณที่มองเห็นได้ง่าย ควรตกแต่งให้สวยงาม สะอาดตา หรือกลมกลืนให้เข้ากับตัวอาคาร เพื่อสร้างภาพประทับใจและความพอใจแก่ผู้มาเยือน จะให้ความรู้สึกที่ดี น่ายินดีแก่ครู นักเรียน และผู้ปกครองเมื่อก้าวเข้าสู่บริเวณโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ ควรใช้ไม้ดอกไม้ประดับ ใบไม้ที่สวยงามปลูกง่ายและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย
2. บริเวณบริการ (Service Area) เป็นบริเวณที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น หอประชุม โรงอาหาร ควรปลูกไม้ร่มหรือวางสิ่งประดับ โดยไม่กีดขวางหรือทำอันตรายแก่นักเรียน ไว้รอบ ๆ หรือด้านข้างให้สดชื่นสวยงาม และควรเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่มีสีสดสวยออกดอกทั้งปี

3. บริเวณพักผ่อนหย่อนใจ (Private Area) หมายถึงบริเวณที่ใช้นั่งเล่นพักผ่อน พักผ่อนใจในบริเวณริมอาคาร ริมสนาม ใกล้สระน้ำ หรือใต้ร่มไม้ใหญ่ไม้ยืนต้น ควรมีบริเวณที่จัด เป็นสวนหย่อม มีศาลานักเรียน มีที่นั่งใต้ร่มไม้ บริเวณสวนหย่อม ไม้ดอกไม้ประดับ ควรปลูกใน ลักษณะที่มองเห็นได้จากภายในอาคารหรือใช้ไม้กระถางตกแต่งจะช่วยให้คลายเครียดและความเบื่อหน่ายได้ดี

ชลิต พุทธิรักษา (2537) กล่าวว่า การจัดอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมภายใน บริเวณโรงเรียนจำเป็นต้องตอบสนองต่อหลักสูตรคือเน้นให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหา เป็น จึงควรปรับปรุงสถานที่ให้นักเรียนมีสนามให้ได้ออกกำลังกาย ทำการเกษตร ปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เพาะชำพันธุ์พืชต่าง ๆ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ถ้ามีพื้นที่มากควรจัดทำเป็นไร่ เพื่อฝึกอาชีพ

บุญช่วย จินดาประพันธ์ (2536) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และต้นไม้ในโรงเรียน ดังนี้

1. ควรเป็นไม้ขึ้นง่ายได้ดอกง่าย
2. เป็นไม้พื้นเมืองที่อยู่บริเวณนั้นมาปลูก
3. เป็นไม้ยืนต้นจะได้ไม่สิ้นเปลืองในการดูแล
4. มีแผนผังในการปลูกที่แน่นอนเมื่อขยายอาคารจะได้ไม่ต้องตัดต้นไม้ทิ้ง
5. ควรปลูกไม้ใหญ่ ห่างจากอาคารพอสมควร เพื่อมิให้อาคารมืด ลมถ่ายเท ได้อย่างสะดวก
6. ปลูกไม้เป็นกลุ่มจะได้ประหยัดในการรดน้ำ และใช้เป็นอุปกรณ์ในการสอน
7. ควรจัดเป็นสวนสาธารณะถ้ามีพื้นที่และบริเวณกว้างขวางพอ
8. ควรปลูกต้นไม้ที่มีชื่อในวรรณคดี อาจเป็นมุมนั่งก็ได้
9. ควรปลูกไม้ที่ให้ผลทางเศรษฐกิจ
10. ปลูกไม้ที่ออกดอกสลับกันทั้งปี
11. ต้องมีการรักษาความสะอาด ความเรียบร้อยของสถานที่และสนามหญ้ามีการบำรุงรักษาอย่างดี

3.3 การจัดกิจกรรมในอุทยานการศึกษา

กิจกรรมในการจัดอุทยานการศึกษาโดยเฉพาะในโรงเรียนประถมศึกษาฯ ยังไม่มีรูปแบบกิจกรรมที่ชัดเจน ซึ่งทางกระทรวงศึกษาได้เปิดโอกาสให้แต่ละหน่วยงานจัดดำเนินการตามแต่สถานศึกษาจะสามารถดำเนินการได้ ดังเช่นสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา ได้จัดรูปแบบการจัดกิจกรรมในอุทยานการศึกษาไว้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกสวนป่าสวนสมุนไพรสวนวรรณคดี สวนหย่อม ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น เน้นบรรยากาศที่สวยงาม ร่วมวันสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการกำจัดขยะมูลฝอย รวมทั้งการอนุรักษ์สัตว์ต่าง ๆ
2. ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น จัดมุม หรือสร้างนิทรรศก์ท้องถิ่น มีกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา และกิจกรรมส่งเสริมประเพณี และวัฒนธรรมไทย
3. ด้านการศึกษาและการส่งเสริมอาชีพ ให้บริการทางด้านทรัพยากร และความรู้ด้านต่าง ๆ แก่นักเรียนและประชาชนในชุมชน เช่น การสร้างศาลา ที่นั่ง ที่อ่านหนังสือ สร้างหอสมุดประชาชน การสร้างสนามเด็กเล่น การฝึกอบรมแม่บ้าน การฝึกอบรมผู้นำเยาวชน การจัดค่ายเด็กภาคฤดูร้อน ค่ายลูกเสือ สัมมนาคุณภาพชีวิตครอบครัว การฝึกอบรมสาธารณสุข

วิจารณ์ ศรีสอ้าน และ นิพนธ์ ศุขปริดี (2533) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมในอุทยานการศึกษาที่ดำเนินการจะต้องมีวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมร่วมกันคือ

1. มุ่งกิจกรรมเพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้วิธีการเรียนด้วยตนเอง จากสื่อการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามเอภภาพของแต่ละบุคคล เพราะอุทยานการศึกษาจะมีลักษณะประชาชนที่หลากหลายสามารถเข้ามาใช้บริการได้
2. อุทยานศึกษามุ่งจัดกิจกรรมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง คือสนองความต้องการกำลังผลิตคน หรือพัฒนาบุคลากรตามความต้องการของตลาดแรงงาน ในสังคมชุมชนท้องถิ่น และเศรษฐกิจ เช่น เปิดอบรมระยะสั้น เปิดอบรมการศึกษาทางไกล
3. มุ่งให้ผู้บริการอุทยานการศึกษาได้รับการศึกษาที่รื่นรมย์ โดยการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม เพื่อให้นักเรียนและประชาชนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การฝึกเพาะเห็ด เลี้ยงไก่ หรือเล่นดนตรี นักเรียนและประชาชนได้ลงมือปฏิบัติ ไม่จำเป็นต้องมีเครื่องมือ หรือสื่อเท่ากับจำนวนผู้ใช้บริการอุทยานการศึกษาในเวลาเดียว วิธีการจัดจะต้องใช้ทรัพยากรเวลาที่แตกต่างกันให้ผู้บริการได้ทบทวนวิธีการปฏิบัติ และการจัดกิจกรรมในศึกษาควรพัฒนาให้เป็น

เนื้อหาหลักสูตรระยะสั้น ผู้เข้าอบรมได้ใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ในการเข้าศึกษาอบรม

4. กิจกรรมอุทยานการศึกษาจำเป็นต้องมีการพัฒนาด้านวิชาการและกิจกรรมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและท้องถิ่น ทั้งความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิชาการและเทคโนโลยี ระบบการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงตลอด

3.4 การประสานงานในการจัดอุทยานการศึกษา

การดำเนินงานขององค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้งานบรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ จำเป็นต้องมีการประสานสัมพันธ์กัน และการประสานงานโดยทั่วไป คือการผนึกกำลังคนในการให้ความร่วมมือกันทำงาน ไปสู่เป้าหมายในทิศทางเดียวกัน

นฤมล ต้นสุรเศรษฐ์ (2533) ได้เสนอแนะหลักการประสานงานในการดำเนินงาน ควรมีการประสานด้วยหลัก 7 ประการ ดังนี้

1. การประสานนโยบาย เป็นการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับชาติไปจนถึงท้องถิ่น ทุกหน่วยงานจึงต้องประสานสัมพันธ์กันเพื่อจะได้ไม่เกิดความซ้ำซ้อน
2. การประสานเทคนิคบริหาร ได้แก่ การประสานในกระบวนการดำเนินงานโดยคำนึง ทรัพยากรบุคคล เงิน และวัสดุ ซึ่งได้แก่การวางแผนงาน การจัดบุคลากร การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน งบประมาณ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย
3. การประสานการบังคับบัญชา เพื่อการวินิจฉัยสั่งการและความรับผิดชอบลดทลันลงไปตามลำดับจากบนลง ไปล่างตามสายงานบังคับบัญชา
4. การประสานการควบคุม โดยการมีเจ้าหน้าที่ ควบคุมดูแล ออกไปตรวจติดตามผลการปฏิบัติงาน
5. การประสานความคิด เพื่อให้มีความคิดเห็นตรงกัน สอดคล้องกัน
6. การประสานเวลา เป็นการทำงานให้ต่อเนื่องกันเกิดขึ้นพร้อมกันโดยไม่หยุดชะงัก หรือเสียเวลารอให้ฝ่ายหนึ่งทำเสร็จ
7. การประสานการสื่อสาร เพื่อการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน ปกติจากข้อ ๕ต้นยัง การสื่อสารต้องเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแบบสองทางทั้งผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติ

การดำเนินงานการจัดอุทยานการศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องประสานกับหน่วยงานระดับสูง เพื่อประสานนโยบายกับครูในโรงเรียนรวมถึงการประสานกับบุคคลในชุมชนและนอกชุมชนจึงจำเป็นต้องนำหลักการประสานทั้ง 7 ข้อ มาประสานในการดำเนินงาน เพื่อจัดดำเนินงานอุทยานการศึกษาให้สมบูรณ์ สุนทร โคตรบรรเทา (2533) ได้เสนอวิธีประสานงานแหล่งวิทยาการในชุมชนมี 2 วิธี คือ

1. การประสานงานภายใน แบ่งออกเป็น 6 วิธีคือ

- 1.1 วางมาตรฐาน เพื่อกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน
- 1.2 การกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องแต่ละฝ่าย เป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน
- 1.3 มอบอำนาจหน้าที่ซึ่งจะต้องคำนึงถึงภาวะความเป็นผู้นำของผู้รับมอบอำนาจหน้าที่และปฏิบัติตามสายงาน
- 1.4 การมอบหมายงาน ของผู้บริหาร
- 1.5 การกำหนดหน้าที่ ถ้าไม่มีการกำหนดหน้าที่งานย่อมไม่บรรลุเป้าหมาย
- 1.6 การควบคุมงาน อาจใช้วิธีรายงานตามสายงาน ติดต่อโดยส่วนตัวประชุมระหว่างผู้เกี่ยวข้อง

2. วิธีการประสานงานภายนอก แบ่งออกเป็น 4 วิธีคือ

- 2.1 การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประสานงานและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งาน
- 2.2 การจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานเพื่อระดมสรรพกำลังในการทำงาน
- 2.3 การจัดสรรงบประมาณ ควรจะทำโครงการร่วมกัน และจัดสรรงบประมาณในหมวดเดียวกันเพื่อจะได้ไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน
- 2.4 การติดต่อสื่อสาร อาจทำเป็นทางการ หรือแบบไม่เป็นทางการโดยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว

สุนทร โคตรบรรเทา (2533) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการประสานงานต่อแหล่งวิทยาการในชุมชน โดยเฉพาะอุทยานการศึกษาคือ

1. ทำให้ทราบโครงสร้างของแหล่งวิทยาการที่จะมาเป็นองค์ประกอบของอุทยานการศึกษา ทั้งแหล่งวิทยาการที่เป็นบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติประเภทสื่อ และประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ที่มีอยู่ในชุมชนมากนักน้อยเพียงใด ซึ่งแต่ละแห่งมีโครงสร้าง ลักษณะและเป็นแหล่งความรู้ประเภทใด

2. ทำให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของแหล่งวิทยาการแต่ละประเภท เช่น ห้องสมุด โรงเรียนและพิพิธภัณฑ์ ต้องอาศัยบุคคลในชุมชน หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชนอีกต่อหนึ่ง
3. ทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการ เช่น โรงเรียน วัด ห้องสมุดประชาชน อารยธรรมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับแหล่งวิทยาการในชุมชนไว้เป็นหมวดหมู่
4. ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างแหล่งวิทยาการในชุมชนในการเผยแพร่ ความรู้ และให้บริการความรู้แก่ผู้สนใจทั่วไป
5. ทำให้มีการใช้แหล่งวิทยาการอย่างเต็มที่ในการให้ความรู้แก่ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป เช่น ไปหาแหล่งวิทยาการที่เป็นบุคคล ถ้าบุคคลนั้นให้ความรู้ไม่ได้ อาจแนะนำให้ไปหาความรู้จากแหล่งอื่น ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ โรงเรียน

3.5 การประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน

หลวงรัตน วิเวกนทร์ (2537) ได้กล่าวถึงการประชาสัมพันธ์โรงเรียนว่าเป็นเรื่องจำเป็นไม่ว่าโรงเรียนจะเล็กหรือใหญ่จำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์โรงเรียนเพื่อให้ครูเข้าใจในแผนปฏิบัติงานตรงกัน ให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบความเคลื่อนไหวการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมของโรงเรียน ทำให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ครูประถมศึกษาต้องสร้างความศรัทธา เชื่อถือต่อผู้ปกครองให้ได้ มิใช่เป็นการประชาสัมพันธ์ทางเดียว การประชาสัมพันธ์ต้องเน้นที่ความจริงใจ ถ้าเมื่อไรผู้ปกครองและชุมชนรู้สึกโรงเรียนไม่ได้มีความจริงใจในการจัดการศึกษาและอบรมดูแลลูกหลาน เมื่อนั้นผู้ปกครองและชุมชนก็จะเสื่อมศรัทธาโรงเรียน การประชาสัมพันธ์ ต้องทำอย่างต่อเนื่องไม่มากหรือน้อย และสม่ำเสมอเสมอไป

นพพงษ์ บุญจิตราตุลย์ (2530) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการประชาสัมพันธ์โรงเรียนได้แก่

1. ความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลภายในโรงเรียนได้แก่
 - ผู้บริหารโรงเรียนกับบุคลากรทุกคน
 - ครูกับครู
 - ครู กับผู้ปกครอง
 - ครู กับนักเรียน
 - นักเรียน กับคนงาน ภารโรง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียนกับภายนอกโรงเรียน ได้แก่
 - ครูกับผู้ปกครอง
 - กรรมการศึกษากับโรงเรียน
 - สมาคมผู้ปกครองกับ ครูและโรงเรียน
 - กรรมการมูลนิธิ กับโรงเรียน
 - สมาคมนักเรียนเก่ากับโรงเรียน
 - องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษากับโรงเรียน
3. กิจกรรมของโรงเรียน ได้แก่
 - กิจกรรมการเรียนการสอน
 - กิจกรรมเสริมหลักสูตร
 - การประชุมผู้ปกครอง
 - การจัดงานประจำปี
 - กิจกรรมทำบุญ และกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ ฯลฯ
 - กิจกรรมทางวิทยุ และโทรทัศน์
4. สื่อและเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์
 - การจัดป้ายนิเทศกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์โรงเรียน
 - ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศต่าง ๆ
 - เอกสาร จุลสาร สิ่งพิมพ์ วารสาร
 - การประกาศออกอากาศ หรือเสียงตามสาย การให้ชมวิดีโอและภาพนิ่ง
 - การออกข่าว ให้ข่าวหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์
5. การให้บริการต่าง ๆ ในชุมชน
 - การจัดงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา งานวัด ฯลฯ
 - การใช้สถานที่โรงเรียนจัดกิจกรรม ประชุม ฯลฯ
6. ความสัมพันธ์กับองค์กรในท้องถิ่น เช่น ชมรมแม่บ้านต่าง ๆ กลุ่มอาสาสมัคร
7. ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรต้องมีความเข้าใจและเสียสละ
8. ร่วมกิจกรรมสังคมอื่น ๆ เช่น งานกาชาดระดมทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ

สวัสดิ์ จงกล และ จันตรี คุปตะวาทีน (2537) และธีระ รุญเจริญ (2528)

กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสร้างความสัมพันธ์ชุมชน ได้แก่

1. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานของโรงเรียน
2. เพื่อทราบความรู้สึกนึกคิดของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อโรงเรียน และประสงค์จะให้โรงเรียนทำอะไรบ้าง
3. เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนทั้งด้านการเงิน ความคิด แรงงาน และวัสดุเท่าที่ทำได้
4. เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายรู้สึกยินดีชอบด้านคุณภาพและปริมาณการศึกษาของโรงเรียนให้มากขึ้น
5. การสร้างมิตรภาพ ความเคารพความเชื่อมั่นซึ่งกันและกันระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน
6. การสร้างความตระหนักในความจำเป็นที่โรงเรียนและชุมชนจะร่วมมือกันปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียนและชุมชนให้ก้าวหน้าไม่ล้าสมัย
7. เพื่อสร้างความร่วมมือร่วมใจระหว่าง โรงเรียนและชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของโรงเรียนและชุมชน
8. เพื่อนำสถาบันต่าง ๆ มาเป็นแหล่งวิทยาการที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอน
9. โรงเรียนจะได้รับความช่วยเหลือ บริการ หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จากชุมชน

หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ชิวะ รุญเจริญ (2526) กล่าวว่าผู้บริหารโรงเรียนและครูภายในโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงหลักการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 8 ประการคือ

1. คิดเสมอว่าโรงเรียนเป็นของประชาชน รัฐจัดโรงเรียนขึ้นเพื่อประโยชน์ของประชาชน
2. ควรอยู่ใกล้ชิดกับชุมชน มีงานทางวัฒนธรรมและศาสนาที่ตนเองจะไปร่วมกับเขาได้ก็ควรไป
3. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรู้เห็นกิจกรรมของโรงเรียนตามสมควรและทุกโอกาสที่ทำได้
4. ออกเยี่ยม เยียนนักเรียนที่บ้านตามสถานการณ์อำนวยความสะดวกเพื่อสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวตามวัฒนธรรมไทย

5. มีทางใดที่ทางโรงเรียนพอจะช่วยพัฒนาชาวบ้าน ด้วยการให้การศึกษาที่ควรทำ ทุกโอกาสที่พอจะทำได้

6. เมื่อได้รับความช่วยเหลือทางการเงินซึ่งนำมาบำรุงโรงเรียน ควรให้เกิดประโยชน์ โดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ประกาศให้ชุมชนทราบ เป็นต้น

3.6 การบริการในอุทยานการศึกษา

สนานจิตร์ สุกนธทรัพย์ (2537) ได้กล่าวถึงบริการพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา (School Services) ว่าควรเป็นบริการที่ให้กับบุคลากรทั้งหมดในโรงเรียนประถมศึกษา ได้แก่ บริการสำหรับครูผู้สอน นักเรียน และบุคลากรอื่น ตลอดจนรวมถึงประชาชน งานบริการในโรงเรียนประถมศึกษามีองค์ประกอบอย่างน้อย 6 ประการคือ

1. หลักการในการจัดงานบริการในสถานศึกษา
2. นโยบายของเจ้าสังกัด
3. สภาพความจำเป็นของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน
4. ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน
5. ความพร้อม และข้อจำกัดของทางโรงเรียน

สนานจิตร์ สุกนธทรัพย์ ได้กล่าวถึงบริการที่ควรจัดให้มีในโรงเรียนประถมศึกษา ได้แก่ งานบริการดังต่อไปนี้

1. บริการด้านอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม ได้แก่ น้ำดื่ม น้ำใช้ ที่ล้างมือ ล้างเท้า ที่นั่งพักผ่อน ห้องพยาบาล เป็นต้น นอกจากประโยชน์ใช้สอยโดยตรงแล้วยังจะช่วยเสริมสุขภาพอนามัย และการมีอาคารสถานที่ที่สะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบสวยงามตามลักษณะของอุทยานการศึกษาจะหล่อหลอมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่นักเรียนทำให้นักเรียนมีสุขภาพจิตดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ปกครองและชุมชน บริการอาคารสถานที่แก่ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชนที่อุทยานศึกษาคควรจัดทำอีกคือศาลาที่พัก ที่พักให้ผู้ปกครองนั่งอ่านหนังสือพิมพ์ หรือข่าวสารของโรงเรียน การให้ยืมอาคารสถานที่และสิ่งของต่าง ๆ ในโอกาสอันควร ตลอดจนรวมถึงการใช้สถานที่ในการพักผ่อนหย่อนใจ

2. บริการเสริมวิชาการโดยตรง ได้แก่การจัดบริการห้องสมุด สื่อ วัสดุทัศนูปกรณ์
3. บริการสหนาการ ได้แก่กิจกรรมพิเศษที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น ด้านศิลปะ มีการ

สอนวาดภาพโดยไม่เสียเงิน การสอนดนตรีไทยและสากล นาฏศิลป์แก่เด็กที่สนใจ การแข่งขันกีฬา การเล่นกีฬา เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่ากิจกรรมที่จัดในโรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับจัดตั้งเป็นอุทยานการศึกษา ยึดหลักจัดบริการการศึกษาที่วันรมย์ ที่เน้นการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตัวเอง โรงเรียนประถมศึกษาที่จัดเป็นอุทยานการศึกษา จึงเป็นเหมือนห้องปฏิบัติการ สถานที่จำลอง และสถานที่จริง

การจัดการศึกษาออกห้องเรียนกับอุทยานการศึกษา

การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนบางสถานการณ์ หรือบางโอกาสไม่เอื้อต่อสภาพการเรียนรู้ที่ดีได้ ผู้สอนอาจต้องใช้แหล่งวิทยาการต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกห้องเรียนปกติ ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง เช่น เกษตรกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ธรรมชาติศึกษา ชนบทธรรมเนียมประเพณี อาชีพ วัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น อุทยานการศึกษา จึงเป็นสถานที่ที่มีการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะการศึกษานอกห้องเรียน (Outdoor education)

มโนทัศน์เกี่ยวกับการศึกษานอกห้องเรียน

ชิตา พัทธ์สินธุช (2532) ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกห้องเรียนไว้ดังนี้

แนวคิดที่ 1. การศึกษานอกห้องเรียน เป็นวิธีการหนึ่งของการศึกษา ซึ่งหมายถึง การศึกษาที่อยู่ภายนอกของห้องเรียนทั้งหมด ทุกสาขาในหลักสูตรการศึกษาเพื่อทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด

แนวคิดที่ 2. วิธีการจัดการศึกษานอกห้องเรียนที่เกิดจากการกระตุ้นให้เกิดการศึกษาจากสิ่งแวดล้อมนอกห้องเรียน ซึ่งหมายถึงประสบการณ์จากการทัศนศึกษา เกษตรกรรม การนันทนาการ เป็นต้น

แนวคิดที่ 3. การศึกษานอกห้องเรียนไม่สามารถแยกออกจากการจัดการศึกษาภายในห้องเรียนในสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

แนวคิดที่ 4. การศึกษานอกสถานที่ที่ไม่ได้จัดเพื่อทดแทนตำรา ซึ่งเป็นสื่อทางอ้อมแต่เป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้เด็กได้ประสบการณ์ตรง ยิ่งผ่านประสบการณ์ตรงมากเท่าไร

ก็ยังมีประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ในอัตราส่วนมากขึ้น

แนวคิดที่ 5. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ และประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเด็กกับครู

แนวคิดที่ 6. การศึกษานอกห้องเรียนเป็นกระบวนการต่อเนื่องของชีวิต

แนวคิดที่ 7. การศึกษานอกห้องเรียนจะช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งต่าง ๆ

แนวคิดที่ 8. การศึกษานอกห้องเรียนจะนำไปสู่เป้าหมายทางการศึกษา

ความสำคัญของการจัดการศึกษานอกห้องเรียน

การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน บางสถานการณ์หรือบางโอกาสไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่ดีได้ ผู้สอนจึงจำเป็นต้องใช้แหล่งศึกษาที่มีอยู่นอกห้องเรียน นอกชั้นเรียนปกติ เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรง เช่น การเกษตร ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ธรรมชาติศึกษา ชนบทรวมนิยมประเพณี อาชีพ วัฒนธรรมของชาติ ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นต้น การจัดการเรียน ได้ประสบการณ์ตรงฝึกปฏิบัติจริงซึ่งเป็นหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมนันทนาการแก่ผู้เรียนและเป็นการศึกษานอกห้องเรียน (Outdoor Education) ที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ จากสถานแวดล้อมที่มีอยู่ เช่น ธรรมชาติ น้ำตก โบราณสถาน อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น (สมสิทธิ์ จิตรสถาพร, 2535) การจัดการศึกษานอกห้องเรียนกับอุทยานการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาจึงควรควบคู่กันตลอด

โดนัลด์ วิลเลียม และอลิซาเบท แฮมเมอร์แมน (Donald, William and Elizabeth Hammerman, 1994) กล่าวถึงการเรียนการสอนนอกห้องเรียน (Outdoor Education) สามารถทำให้นักเรียนได้มีประสบการณ์เรียนรู้โดยตรง ซึ่งสามารถจัดกิจกรรมในลักษณะกิจกรรมภาคสนาม (Field Experience) การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) การจัดค่ายพักแรม การจัดทัศนศึกษา (Excursion) เป็นกิจกรรมที่สามารถจัดได้อย่างเปิดกว้างตั้งแต่ภายในบริเวณโรงเรียนรอบ ๆ โรงเรียน ชุมชนห่างไกลออกไป ตามแต่จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งลักษณะของการจัดการศึกษานอกห้องเรียนมีดังนี้

1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งที่จะเรียนรู้ในสถานการณ์ที่แท้จริงมีความหมาย
2. ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความเป็นจริงของสังคม ความเข้าใจในรูปธรรมที่แท้จริง

3. ให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียน เช่น สังคม สิ่งแวดล้อม สิ่งมีชีวิต อาหารที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน เป็นต้น
4. กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เช่น การสังเกต การจำแนก การหาข้อมูล เป็นต้น
5. เป็นกิจกรรมที่สามารถบูรณาการเชื่อมโยงกับวิชาต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี ภาษามือ พลศึกษา และนันทนาการ เป็นต้น

สวอน (Swan, 1970) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาในห้องเรียนที่มีความสำคัญสมควรนำมาบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอน คือ

1. เพื่อกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของเด็ก
2. เพื่อเพิ่มความสนใจในสิ่งที่เรียน เพราะเด็กได้เรียนรู้จากของจริง เด็กจะมีคำถามมากมายเมื่อเข้ามาในห้องเรียน
3. เพื่อให้เด็กเกิดความเข้าใจที่แท้จริงในสิ่งที่สงสัย และอยากศึกษาเพิ่มเติม
4. เพื่อฝึกให้เด็กเป็นนักสำรวจและชอบสะสม นำสิ่งที่อยู่นอกห้องเรียนมาศึกษา
5. เพื่อฝึกการสังเกต การจดบันทึก เป็นการรวบรวมทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ
6. เพื่อให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม
7. เพื่อให้เด็กเกิดความชื่นชมต่อธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งเหตุการณ์ในแง่ประวัติศาสตร์เมื่อเด็กไปในสถานที่จริง
8. เพื่อการฝึกเด็กให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพราะสิ่งที่เด็กศึกษาไม่จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวล้วนเป็นสิ่งที่นำมาศึกษาทั้งสิ้น
9. เพื่อให้เด็กเข้าใจและสามารถแปรผลจากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว

การจัดอุทยานการศึกษาจึงเป็นการจัดสถานศึกษาและจัดกิจกรรมการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ แม้เด็กจะไม่สามารถอธิบายออกมาเป็นคำพูด แต่จะเกิดการเรียนรู้ในสมองของเด็ก ต่างจากการเรียนรู้โดยการบอกเล่าที่เด็กสามารถบอกเล่าตามที่ครูสอนได้ แต่ขาดความลึกซึ้ง ตระหนัก จึงควรส่งเสริมให้อุทยานการศึกษามาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน

การที่เด็กได้เข้าใจธรรมชาติ เห็นความสัมพันธ์ความกลมกลืนของชีวิตในธรรมชาติ เห็นความสำคัญของธรรมชาติ จะช่วยทำให้เด็กรู้จักทวงแทน รู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เด็กมีความสนใจที่แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา (นิคม ทาแดง, 2524 และ พระธรรมปิฎก, 2537)

จุดมุ่งหมายของการศึกษานอกห้องเรียน

แฮมเมอร์แมน และคณะ (Mammerman and others, 1994) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกห้องเรียนดังนี้

1. เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ
2. เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมาย
3. เพื่อการเรียนรู้ที่ได้จากการค้นพบความจริง
4. เพื่อสร้างความตระหนัก
5. เพื่อจะได้รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม
6. เพื่อการศึกษาค้นคว้าจากการปฏิบัติจริงจากสิ่งแวดล้อม
7. เพื่อประสบการณ์ที่ชื่นชอบ

นิคม ทาแดง (2527) กล่าวว่าชีวิตการศึกษาส่วนใหญ่จะได้เรียนรู้จากประสบการณ์นอกห้องเรียนมากกว่าประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน เด็กในระดับประถมศึกษาจะมีความสนใจ ตื่นตาตื่นใจตามธรรมชาติรอบตัวเอง สนใจที่จะเล่น และเรียนนอกห้องเรียนมากกว่าในชั้นเรียนปกติ นักเรียนจะได้ประสบการณ์ต่อไปนี้ จากนอกห้องเรียนได้แก่

1. ประสบการณ์ธรรมชาติศึกษานอกห้องเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษาในระดับต้น ๆ จะตื่นเต้น กับธรรมชาติโดยรอบนอกห้องเรียน ได้แก่ สีเขียวของใบไม้ รูปทรง สีของดอกไม้ ดอกหญ้า แมลง ผีเสื้อ สัตว์ตัวเล็ก ๆ ในสนามหญ้า แสงแดด สายลม ประสบการณ์ของเด็กจะพัฒนาประสาทสัมผัสทุกส่วน ทำความเข้าใจกับชีวิตของตน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและค่อย ๆ เข้าใจรูปแบบของชีวิต และความเป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ครูอาจจะจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เลี้ยงดูสัตว์ ฝึกลูกเต่าของสัตว์เลี้ยง การเจริญเติบโตของพืช ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่จะเสริมให้เด็กมีความสนใจกว้างขวางมากขึ้น

2. ประสบการณ์ทางสังคมนอกห้องเรียน ซึ่งการนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ชมแหล่งอาชีพ และองค์กรต่าง ๆ ทางสังคมในชุมชน นอกจากจะขยายขอบข่ายทางสังคม ยังทำให้เด็กเข้าใจความสำคัญของงานอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน

ลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียน

สมิท และคณะ (Smith and Others, 1972) ได้เสนอกิจกรรมเพื่อศึกษานอกห้องเรียนควรมีลักษณะดังนี้

1. มีการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน เช่น เริ่มจากการค้นหาความจริง ของสังคม ความเข้าใจในเชิงนามธรรม ความซาบซึ้ง นันทนาการ ความตระหนัก
2. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งแวดล้อมในสถานที่แท้จริง
3. เป็นกิจกรรมที่กระตุ้น ให้ผู้เรียนฝึกทักษะการสังเกตโดยใช้ประสาทสัมผัสหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดความรู้สึกรัก และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม
4. เป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการเรียนวิชาอื่น ๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี พลานามัย พลศึกษา และนันทนาการ เป็นต้น
5. เป็นกิจกรรมที่สามารถจัดให้กับผู้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ถึงระดับมหาวิทยาลัย
6. ยืดหยุ่นระยะเวลาการจัดกิจกรรมได้
7. ใช้สถานที่เริ่มจัดจากบริเวณโรงเรียน ชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่หรือที่ไกลออกไป

จำนง พรายแถมแห (2534) กล่าวถึงกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียนที่ครูควรคำนึงถึง คือ

1. อย่าทุ่มเวลากับการจัดกิจกรรมประเภทนี้ให้มากเกินไป
2. อย่าพรวาเวลาในช่วงเวลาเรียนของนักเรียนให้สูญไปโดยใช้เหตุ
3. ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มากที่สุด

การจัดกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียน เป็นกิจกรรมที่เสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมพิเศษ ที่อาจทำได้ทั้งภายในโรงเรียน และสถานที่อื่นที่อาจไม่ใช่โรงเรียน มีนัยการศึกษาหลายท่านได้เสนอกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียนไว้หลายกิจกรรม แต่ละกิจกรรมจะเหมาะสมกับแต่ละวิชาในระดับประถมศึกษา กิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียน ได้แก่

1. การจัดนิทรรศการ (Exhibition)

การจัดแสดงผลงานทางวิชาการ วิชาอื่น การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แสดงศิลปะ วัฒนธรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ ผลงานการประดิษฐ์ต่าง ๆ เป็นต้น การจัดนิทรรศการสามารถจัดได้ทุกวิชา ซึ่งควรจัดขึ้นภายในโรงเรียน และจัดในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสถาปนาโรงเรียน วันสำคัญทางศาสนา นิทรรศการ

วัตถุประสงค์ของการจัดนิทรรศการ

1. เพื่อให้นักเรียน ได้แสดงผลงานทางวิชาการ และวิชาอื่น
2. เพื่อให้นักเรียน ได้ประกอบผลงานต่าง ๆ
3. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียน เกิดความสนใจในการหาความรู้ต่าง ๆ
4. เพื่อฝึกให้นักเรียน มีความกล้าและมีความคิดสร้างสรรค์
5. เพื่อฝึกให้นักเรียน รู้จักวางแผนงานอย่างมีระบบ การทำงานร่วมกัน
6. เพื่อฝึกให้นักเรียน รู้จักวิธีจัดนิทรรศการ (ภพ เลขา โนบุลย์, 2537 และ พวงทอง มีมั่งคั่ง, 2537)

2. การแข่งขันตอบปัญหา (Solving Competition)

การแข่งขันตอบปัญหามีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือการแข่งขันตอบปัญหาภายในโรงเรียน และการแข่งขันตอบปัญหากลางโรงเรียน

วัตถุประสงค์การจัดแข่งขันตอบปัญหา

1. เพื่อช่วยส่งเสริมให้นักเรียน เกิดความสนใจในเรื่องหรือวิชาที่จัด
2. เพื่อช่วยส่งเสริมให้นักเรียน เกิดความกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. เพื่อฝึกให้นักเรียน กล้าแสดงออก ในสิ่งที่คิดอย่างมีเหตุผล

3. การเชิญวิทยากร (Resource Person)

ในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถให้ความรู้ ประสบการณ์พิเศษนอกเหนือจากครูได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการเชิญวิทยากรจึงเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อวิชาที่เรียนต่าง ๆ ทั้งวิชาการและวิชาชีพ บุคคลที่ควรเชิญมาเป็นวิทยากรมีหลายประเภท ได้แก่ หมอ นักร้อง พนักงานขับรถ นักแสดง อื่น ๆ หรือการเชิญผู้ปกครองนักเรียนในชั้นเรียนมาเป็นวิทยากรจะมีส่วนสร้างความภาคภูมิใจให้นักเรียนและผู้ปกครอง การเชิญวิทยากรจะทำได้ดีในชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป ทั้งนี้เพราะความสนใจของนักเรียน ระดับประถมศึกษาอยู่ในช่วงเวลาที่สั้นมาก ประมาณ 15 - 20 นาที เท่านั้น

4. การจัดประสบการณ์สนาม (Field Experience)

ประสบการณ์สนามเป็นประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนจากสถานการณ์จริงโดยตรง ทำให้นักเรียนรู้อย่างมีความหมาย สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ไปแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้ งานสนามช่วยสร้างความสนใจให้นักเรียนได้ศึกษางานในชั้นเรียน งานสนามเป็นการศึกษาของจริง ทำให้เกิดความสนใจอยากที่จะรู้ เกิดเป็นปัญหาที่ท้าทายได้ การจัดประสบการณ์สนามไม่จำกัด ต้องใช้เวลามาก อาจใช้เป็นกิจกรรมเพียงส่วนหนึ่งในชั่วโมงปกติ เช่น การพานักเรียนออกไปสำรวจต้นไม้รอบ ๆ บริเวณโรงเรียน สำรวจดินบริเวณที่ไม่มีพืชขึ้น สำรวจอาหารที่วางขายในโรงเรียน และกิจกรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในบริเวณโรงเรียน นอกจากนี้ยังสามารถจัดกิจกรรมนอกโรงเรียนก็ได้ การจัดประสบการณ์สนาม สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาสมควรจัดในบริเวณโรงเรียนมากกว่าการพาไปไกล ๆ เพราะนักเรียนยังดูแลและควบคุมตัวเองไม่ค่อยได้ (จำนง พรายแยมมธ., 2534) สถานที่ที่ครูสามารถจัดประสบการณ์สนามในบริเวณโรงเรียน ได้แก่

4.1 ในอาคารเรียน ภายในอาคารเรียนมีสถานที่ที่จะให้ความรู้แก่นักเรียนได้หลายอย่าง เช่น

4.1.1 ห้องพยาบาล ภายในห้องพยาบาลมีเครื่องมือหลายอย่าง เช่น เครื่องชั่งน้ำหนัก เครื่องวัดส่วนสูง ปรอทวัดอุณหภูมิ เครื่องวัดความดัน ช้อน แก้ววัดปริมาตร ครูสามารถใช้ประโยชน์จากเครื่องมือเหล่านี้ฝึกทักษะเกี่ยวกับการวัด นอกจากนี้ห้องพยาบาลยังมีแผนภูมิเกี่ยวกับการใช้ยา สุขภาพอนามัย หรือการมองเห็นโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ดินสอดวงไว้

4.1.2 ห้องวิทยาศาสตร์ โรงเรียนประถมศึกษาหลายแห่งมีห้องวิทยาศาสตร์แยกไว้เฉพาะ โดยเฉพาะในปัจจุบัน โครงการปฏิรูปการศึกษา ได้มีการสนับสนุนให้มีห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งภายในวัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนแก่นสาระสิ่งมีชีวิต พืช สัตว์ และหินต่าง ๆ เป็นต้น นักเรียนสามารถหาความรู้จากห้องวิทยาศาสตร์ได้

4.1.3 ห้องปฏิบัติการทางภาษา สามารถฝึกการออกเสียง การเรียนภาษาที่ถูกต้อง ตลอดจนการใช้เครื่องมือ สื่อสารต่าง ๆ

4.1.4 ห้องคอมพิวเตอร์ นักเรียนจะได้ฝึกทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ การค้นหาข้อมูลต่าง ๆ

4.1.5 ห้องดนตรี และ นาฏศิลป์ ครูสามารถนำนักเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการเกิดเสียง ระดับเสียง การใช้เครื่องดนตรี ฝึกซ้อมดนตรี ฝึกปฏิบัติดนตรี ตลอดจนรวมถึงสืบทอดวัฒนธรรม อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

4.1.6 ห้องนิทรรศน์ หรือห้องเก็บรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ ที่มีคุณค่าต่อการศึกษา เช่นห้องศูนย์ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ห้องสื่อการเรียนการสอน

4.1.7 ห้องสมุด แหล่งวิชาการสำคัญของโรงเรียน ที่ครูสามารถมอบหมายงาน หรือเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มาค้นคว้าและศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ได้

4.2 ในบริเวณโรงเรียน ทุกส่วนของโรงเรียนสามารถนำมาเป็นแหล่งให้ความรู้แก่นักเรียนได้ เช่น

4.2.1 เรือนเพาะชำและแปลงเกษตร นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องดิน การเพาะปลูก ลักษณะของพืช การดูแลรักษาพืช การขยายพันธุ์พืช ตลอดจนการเรียนรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของพืช

4.2.2 โรงอาหาร นักเรียนจะได้ศึกษาเกี่ยวกับอาหารที่มีประโยชน์และมีโทษของอาหารที่ใส่สี อาหารชนิดต่าง การดูแลรักษาความสะอาด การจัดสภาพแวดล้อมของโรงอาหาร การเตรียมปรุง ประกอบอาหาร การเก็บ เช็ดล้าง ทำความสะอาดเครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาหาร ซึ่งเป็นชีวิตจริงที่นักเรียนต้องประสบและต้องเรียนรู้

4.2.3 บริเวณทางเดิน ศึกษาเกี่ยวกับ ดิน หิน ดินไม่ ลักษณะของหิน ที่นำมาทำถนน แร่เสียดทานในการเดินบนถนนคอนกรีตกับถนนที่ลาดยาง ความร้อน การระเหยของน้ำ เป็นต้น

4.2.4 บริเวณสนาม ศึกษาเกี่ยวกับพืช สัตว์ ในแต่ละบริเวณที่มีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน เสาธงในสนามเกี่ยวกับการทำงานของรอก การทดลองเกี่ยวกับแสงการปรุงอาหารของพืช สันทนาการ การเล่นกีฬาแต่ละชนิด เป็นต้น

4.2.5 สนามเด็กเล่น ศึกษาเกี่ยวกับ คาน เช่น กระดานหก เครื่องเล่นแรงชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้ลื่น ศึกษาแรงโน้มถ่วง เช่นการปีนบันไดจะออกแรงมากกว่าการลงบันได ของเล่นชนิดต่าง ๆ ในสนามเด็กเล่น สามารถนำมาเป็นสื่อการสอนได้เป็นอย่างดี

4.2.6 ต้นไม้ ในบริเวณโรงเรียนสามารถนำต้นไม้มาสอนได้หลายเรื่อง เช่น ส่วนประกอบของพืช ชนิดของพืช การอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์ การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพืชกับพืช พืชที่อาศัยต้นไม้ใหญ่ ตะไคร่น้ำ เฟิร์น กาฝาก พืชที่เลื้อยขึ้นคลุมต้นไม้ นก แมลง สัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บนต้นไม้ สามารถนำมาเป็นสื่อการสอน และฝึกให้นักเรียนรู้จักสังเกต รวบรวม บันทึก และค้นหาคำตอบ

4.2.7 สวนหย่อม นอกจากต้นไม้ใหญ่ ๆ สถานที่ที่สามารถจัดประสบการณ์สนามได้เป็นอย่างดีแล้ว รอบ ๆ โรงเรียนยังมีบริเวณที่จัดเป็นสวนหย่อม แปลงไม้ดอก ไม้ประดับ ซึ่งมีรูปร่างแตกต่างกันไปทั้งดอก ใบ ลำต้น นักเรียนจะได้เกิดมโนทัศน์เบื้องต้นว่าพืชมีมากมาย มีรูปร่างที่แตกต่างกันให้สังเกตสัตว์ เช่น ปลา ลูกอ๊อด ที่พบในสวนหย่อม ในสระน้ำ ร่องน้ำของสวนหย่อม จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาของสัตว์ รูปร่าง การเคลื่อนที่ของสัตว์ การอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์ เป็นต้น การนำนักเรียนออกไปศึกษานอกห้องเรียนโดยเจเนาะนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ควรให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัส เช่น มือ คลำต้นไม้ ตมกลิ้ง สังเกตและสามารถสอนเกี่ยวกับระบบนิเวศเบื้องต้นโดยครูอาจเลือกบริเวณใดบริเวณหนึ่งรอบ ๆ โรงเรียนที่มีทั้งพืชและสัตว์ การจัดประสบการณ์สนามโดยจัดภายในบริเวณโรงเรียนจึงเป็นการจัดประสบการณ์ที่คุ้มค่าเพราะนักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอันเป็นความรู้พื้นฐาน (ลัดดาวัลย์ กัทสสุวรรณ, 2535 และ พวงทอง มีนึ่งคัง, 2537)

5. การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ (Planting and Animal Raising)

การปลูกพืชเป็นกิจกรรมสำคัญ และเหมาะสมสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาเพราะจะได้ประโยชน์ทั้งการเรียนด้านเกษตร โภชนาการ และวิทยาศาสตร์ ตลอดจนรวมถึงการปลูกฝังนิสัย ความอดทน ความมีระเบียบวินัย และ รักในงานอาชีพ ในทุกโรงเรียนระดับประถมศึกษาจะจัดทำกันในหลายลักษณะ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การปลูกพืชที่สำคัญในท้องถิ่น หรือการทำเรือนเพาะชำ (การุณย์ มหันตวงศ์, 2530)

การเลี้ยงสัตว์ ควรจะให้มีขึ้นในโรงเรียน โดยมีวิธีการเลี้ยงที่แตกต่างกันตามขนาดของสัตว์ และจุดประสงค์ของการเลี้ยงเป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างเช่น การจัดทำ อ่างเลี้ยงปลา ไม่จำเป็นต้องเป็นปลาเงินปลาทอง หรือปลาสวยงาม ควรเป็นปลาน้ำจืดในท้องถิ่นหรือปลาแปลก ๆ ที่เด็กไม่เคยเห็น เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง การเจริญเติบโต รูปร่างนิสัย อาหารที่นำมาเลี้ยง ควรแบ่งหน้าที่ให้นักเรียนช่วยกันรับผิดชอบให้อาหาร เปลี่ยนน้ำ การเพาะพันธุ์ เป็นต้น หรือเป็นสัตว์ขนาดเล็กเพื่อการศึกษา เช่น มด แมลง กระจาด นก เป็นต้น และถ้าเป็นการเลี้ยงสัตว์เพื่อการศึกษาและการบริโภคควรจะต้องคอยดูแลและเชียววิทยาการผู้ที่มีความรู้ความสามารถให้คำแนะนำแก่นักเรียนได้ เช่น ปลูกสัตว์อำเภอ เกษตรอำเภอ หรือเกษตรกรผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการเลี้ยงสัตว์ชนิดนั้น ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น สัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ สุนัข ไก่ และเป็ดสามารถนำเนื้อ หรือไข่ มาใช้บริโภคในโครงการอาหารกลางวันได้อีกด้วย (พวงทอง มีมิ่งคัง, 2537)

6. การเก็บสะสม (Collection)

การฉาย มหันตวงศ์ ได้เสนอกิจกรรมการเก็บสะสมสิ่งต่าง ๆ จำนวนได้เป็น 3 ประเภท คือ

6.1 การเก็บสะสมพืช ได้แก่การเลี้ยงไม้กระถางขนาดเล็กภายในห้องเรียน และการทำสมุดสะสมดอกไม้อื่น ๆ หรือส่วนต่าง ๆ ของพืชที่น่าสนใจ เช่น เมล็ด เปลือกไม้ ตาไม้ เป็นต้น

6.2 การเก็บสะสมสัตว์ เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นักเรียนได้ศึกษา สังเกตลักษณะของสัตว์ รู้จักประโยชน์และโทษของสัตว์ที่อยู่ใกล้ตัว การเก็บสะสมสัตว์อาจทำให้ลักษณะของการสืบทอดสัตว์เล็ก ๆ เช่น ผีเสื้อ แมลงชนิดต่าง ๆ การดองสัตว์ชนิดต่าง ๆ

6.3 การเก็บสะสมสิ่งไม่มีชีวิต เช่นการเก็บสะสมภาพสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ผลไม้ ภาพอื่น ๆ ทำเป็นสมุดภาพ หรือเก็บสะสมหินแร่ ตามความสนใจของนักเรียน

7. การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip)

ความหมาย

สมสิทธิ์ จิตรสถาพร (2535) ได้ให้ความหมาย การศึกษาโดยการได้ดู ได้เห็น ได้ยิน หรือได้สัมผัสจากประสบการณ์ตรงนอกห้องเรียนปกติ ของนักเรียนก่อให้เกิดความเข้าใจ และจดจำสิ่งที่พบเห็นในเวลาอันรวดเร็วและเป็นเวลานาน

พวงทอง มีมิ่งคั่ง (2537) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ไม่ใช่การพานักเรียนไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ ท้องฟ้าจำลอง หรือสถานที่ต่าง ๆ ที่อยู่นอกบริเวณโรงเรียน แต่การศึกษานอกสถานที่จะรวมไปถึงการจัดกิจกรรมใด ๆ ก็ได้ ที่จัดขึ้นให้กับนักเรียนนอกห้องเรียน ดังนั้นการจัดประสบการณ์สนามจึงนับว่าเป็นการศึกษานอกสถานที่รูปแบบหนึ่ง ข้อแตกต่างระหว่างจัดประสบการณ์สนามกับการศึกษานอกสถานที่ที่มองเห็นชัดเจน คือ ระยะเวลาในการจัด ความปกติการศึกษานอกสถานที่จะต้องใช้ระยะเวลานาน ต้องเสียเวลาในการเดินทาง ช่วงเวลาในการศึกษาจะนานกว่าการจัดประสบการณ์สนาม

คุณค่าและประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่ เป็นเทคนิคที่มีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งเหมือนการทดลองหรือการสาธิต เพราะเป็นการช่วยให้เกิดประสบการณ์ตรง แก่นักเรียน ด้วยวัตถุและปรากฏการณ์ แต่ให้คุณค่ามากกว่าการทดลอง และสาธิตทำให้นักเรียนเห็นวัตถุ และปรากฏการณ์ ในความสัมพันธ์ที่แท้จริงและอย่างเป็นธรรมชาติในระดับประถมศึกษาควรคำนึงถึงสถานที่ที่อยู่ใกล้ตัวก่อน โดยครูอาจจะสำรวจสถานที่ที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียนก่อนหรือแม้แต่ในโรงเรียนเองก็ได้ เช่นพาออกไปสอนเรื่องเกี่ยวกับอากาศ ดิน น้ำ สถานที่ที่จะไปต้องมีคุณค่าต่อเด็กสะท้อนกในการเดินทางพาไปชมและศึกษาได้แก่ สวนสัตว์ สถานีโทรทัศน์ โรงงานอุตสาหกรรม ป่าสงวน แหล่งเกษตรกรรม เรือกสวนไร่นา พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ เป็นต้น (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538)

8. ค่ายพักแรม (Camping)

ความหมาย

สมชัย อุมะวรรณ, 2532) ได้ให้ความหมายของค่ายพักแรมว่า เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการจัดประสบการณ์ให้กับนักเรียนที่ นอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียนปกติ ซึ่งประกอบด้วยบุคคล ชีวติกลางแจ้ง การใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่คณะ การสัมผัสชุมชน ความเป็นผู้นำ และการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการ และความสนใจของบุคคล ตลอดจนการส่งเสริมให้บุคคลได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการพัฒนาสังคม

ชัยวุฒิ พรหมตัน, ประยุทธ์ สาริมาณ และชาติชาย เมืองฉาย (2529) ให้ความหมายค่ายพักแรมว่าเป็นแหล่งสร้างสรรค์ประสบการณ์ทางการศึกษา ในด้านการใช้ชีวิตกลางแจ้ง โดยอาศัยทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวเป็นเครื่องช่วยพัฒนาสติปัญญา ร่างกาย สังคม และจิตใจ โดยอยู่ภายใต้การแนะนำช่วยเหลือจากผู้ที่มีประสบการณ์ และได้รับการฝึกมาแล้ว ซึ่งประกอบด้วยการใช้ชีวิตเป็นกลุ่ม สันทนาการ การศึกษาชีวติกลางแจ้งและการปรับตัวทางสังคม

ประเภทของค่ายพักแรม

ชัยวุฒิ พรหมตัน และคณะ ได้กล่าวถึงประเภทของค่ายพักแรมที่พิจารณาจากรูปแบบการจัดระเบียบบริหาร และแหล่งที่มาของค่าใช้จ่ายออกเป็น 3 รูปแบบคือ

1. ค่ายพักแรมแบบเดินทาง เป็นค่ายที่เน้นการเดินทางเป็นสำคัญ โดยไปเป็นกลุ่มจากสถานที่หนึ่ง ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ใช้ระยะเวลาตั้งแต่ 2 วันไปจนถึง 2 เดือน การเดินทางอาจจะอาศัยรถยนต์ เรือพาย เดินเท้า หรือ ผสมผสานกัน เป็นการสำรวจสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่
2. ค่ายกลางวัน เป็นค่ายที่ทำกิจกรรมเฉพาะในเวลากลางวัน โดยตอนเช้าเข้าร่วมกิจกรรม ตกเย็นก็จะแยกย้ายกันกลับบ้าน ค่ายจึงอยู่ไม่ห่างจากบริเวณที่อยู่อาศัยแต่มีการเปลี่ยนแปลงสถานที่ที่ออกไปห่างจากตัวเมือง อาจนำอาหารจากบ้านมารับประทานกัน

มือกลางวัน หรืออาจช่วยกันทำขึ้นมาเองก็ได้ บางทีอาจมีการหักมุมค้ำคินร่วมกันบ้าง จุดมุ่งหมายของค่ายกลางวันคือ การเตรียมทักษะสำหรับการไปเข้าร่วมกิจกรรมค่ายหักมุมที่อยู่ประจำ การร่วมกิจกรรมค่ายกลางวัน จะช่วยทดสอบว่าชาวค่ายพร้อมที่จะจายครอบครัวไปอยู่กับผู้อื่นได้หรือไม่ เพียงใด

3. ค่ายแบบจัดที่พัก เป็นค่ายที่มีทั้งค่ายระยะยาวและค่ายระยะสั้น หลักสำคัญคือ ชาวค่ายประกอบด้วยคณะพี่เลี้ยงที่ปรึกษาและเจ้าหน้าที่ ชาวค่าย จะพักอาศัยอยู่ร่วมกันตลอดเวลาของการจัดกิจกรรม ที่พักจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนเล็ก ๆ ที่มีหน่วยต่าง ๆ ของชุมชนอย่างครบถ้วน มีบ้านพักอาศัย มีบ้านเพื่อน โรงครัว ร้านค้า หน่วยพยาบาล ห้องซีกล้าง หน่วยรักษาความปลอดภัย มีกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดโปรแกรมไว้อย่างมีระเบียบแบบแผน

กิจกรรมในค่ายหักมุม

วงทอง มีมิ่งคัง (2537) ได้แบ่งกิจกรรมการออกค่ายหักมุมเป็น 2 ประเภทคือ

1. กิจกรรมด้านวิชาการ รูปแบบของกิจกรรมด้านวิชาการที่นิยมจัดกัน

ได้แก่

- 1.1 การศึกษาและดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น หน่วยงานวิจัยและผลิตงานทางวิทยาศาสตร์ หน่วยงานแสดงผลงานทางวิทยาศาสตร์ เช่นห้องน้ำจำลอง นิทรรศน์ต่าง ๆ
- 1.2 การศึกษาและสังเกตทางธรรมชาติ เช่นศึกษาระบบนิเวศในธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม การสำรวจและศึกษาชายฝั่งทะเล การศึกษาสภาพแวดล้อมรอบโรงเรียน เป็นต้น
- 1.3 การบรรยายทางวิชาการ ได้แก่การเชิญวิทยากร บุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง มีผลงานเด่นมานอบรรยาย
- 1.4 การฝึกอบรม เช่น ฝึกอบรมปฏิบัติงานทางวิทยาศาสตร์

2. กิจกรรมด้านนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งสนองจุดประสงค์ของการจัดค่ายวิทยาศาสตร์ ในแง่ของการสร้างเจตคติที่ดีต่อการอยู่ค่าย และยังเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกร่วมกันไม่ว่าจะเป็นแง่ของความรู้ ความสามารถ การละเล่นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแต่งกลอน แต่งเพลง แสดงความรู้สึก การประดิษฐ์ผลงานต่าง ๆ และกิจกรรมนันทนาการอื่น ๆ ตามแต่จุดหมายของการจัดค่ายหักมุม ที่มีทั้งสาระและบันเทิง สอดคล้องกับกิจกรรมหลักคือกิจกรรมด้านวิชาการ เหมาะสมกับระดับชั้น ซึ่งนักเรียนชั้นประถมศึกษาควรจัดขึ้น

ภายในบริเวณโรงเรียนจะเหมาะสมและปลอดภัยกว่าการพานักเรียน ไปพักแรมสถานที่ไกล ๆ เพราะเด็กยังเล็กและช่วยเหลือตนเอง ไม่ได้และอาจมีปัญหาในการจัดกิจกรรมค่ายพักแรม

กิจกรรมค่ายพักแรมที่นิยมจัดได้แก่ค่ายวิทยาศาสตร์ ค่ายสิ่งแวดล้อม ค่ายคุณธรรม จริยธรรม ค่ายกีฬา ค่ายลูกเสือ เป็นต้น (พวงทอง มีมิ่งคัง, 2537)

วัตถุประสงค์ในการจัดค่ายพักแรม

ภพ เลาทไพบูรณ์ (2537) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดค่ายพักแรมไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง
2. เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะกระบวนการทางวิชาการต่าง ๆ เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
3. เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาหรือสิ่งที่ทางค่ายตั้งจุดมุ่งหมาย
4. เพื่อฝึกฝนการอยู่ร่วมกัน ฝึกความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา การเสียสละ ตลอดจนการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
5. เพื่อฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวม
6. เพื่อให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการชีวิตประจำวัน

การจัดค่ายพักแรมจึงเป็นการจัดการศึกษาออกห้องเรียนกิจกรรมหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับการศึกษาออกสถานที่ และการฝึกภาคสนามทั้งวัตถุประสงค์และลักษณะของกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติเพียงแต่ค่ายพักแรมจะต้องมีการอยู่พักแรมในสถานที่นั้น ๆ ด้วย

อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการประเภทอาคารสถานที่ ที่รวบรวมแหล่งวิทยาการ ทั้งบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติและสื่อต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจตลอดทั้งเป็นแหล่ง วิทยาการเอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอนนอกห้องเรียน (นฤมล ดันธุศรีเศรษฐ์, 2533) และแนวนโยบายของการจัดอุทยานการศึกษาสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2536) เพื่อที่จะพัฒนาสถานศึกษาให้สะอาดร่มรื่น มีระเบียบ สวยงาม สงบ เป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ แหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมและคุณภาพชีวิต ตลอดจนเป็นแหล่งอนุรักษ์ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรูปแบบรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามสภาพของ สถานศึกษานั้น ๆ นอกแยกกิจกรรมที่จะจัดในอุทยานการศึกษาให้เป็นแหล่งความรู้หรือแหล่งวิทยาการ ต่างๆ ได้ดังนี้

แหล่งวิชาการ

งานวิชาการ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างในสถานศึกษา หรือโรงเรียนเกี่ยวกับการ ปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะหน้าที่ของ โรงเรียนทุก แห่งคือ การให้ความรู้ในด้านวิชาการแก่ผู้เรียน โดยมีผู้บริหาร เป็นผู้นำทางวิชาการซึ่งต้องมีการ ทำงานร่วมกันกับครู (ภิญโญ สาธร, 2523)

กิติมา ปริทีติฉลก (2532) ได้กล่าวถึงงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษาว่า หมายถึงกิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ให้นักเรียนตลอดจนการอบรมศีลธรรม จรรยา และความประพฤติของนักเรียน เพื่อให้เป็นคนดีมีความรู้มีความสามารถทำมาหากินเลี้ยงชีพได้อย่าง เป็นสุขและงานวิชาการเป็นงานหลักของทุกโรงเรียน

นันทนา เทพบริรักษ์ (2526) กล่าวถึงกิจกรรมทางวิชาการว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริม การเรียนการสอนในชั้นเรียนให้สมบูรณ์ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น เช่น ชุมนุมคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมสังคม เป็นต้น และมีบางกิจกรรมที่ต้องความสัมพันธ์ของหลายวิชา เช่น ชุมนุมพุทธศาสตร์ ชุมนุมวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

ตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กระทรวง ศึกษาธิการ (2534) ได้แบ่งกลุ่มวิชาการตามหลักสูตรไว้ 4 กลุ่ม ประสบการณ์ คือ

1. กลุ่มวิชาทักษะ ได้แก่ วิชาภาษาไทยและวิชาคณิตศาสตร์

2. กลุ่มวิชาชีพสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาและ วิชาสุขศึกษา
3. กลุ่มวิชาชีพสร้างเสริมลักษณะนิสัย ได้แก่ วิชาดนตรี พลศึกษา วาดภาพและ จริยศึกษา
4. กลุ่มวิชาการงานพื้นฐานและอาชีพ ได้แก่ การวิชาการเกษตร งานบ้าน เป็นต้น

กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้กำหนด มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะด้านวิชาการซึ่งเป็นคุณสมบัติที่โรงเรียนประถมศึกษา ที่ได้รับจัดตั้งเป็นอุทยานการศึกษาน่าจะต้องยึดปฏิบัติคือ

1. ผลิตหลักสูตรได้สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่น
2. จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องได้กับหลักสูตรและ นักเรียน
3. จัดแหล่งความรู้ และสิ่งสนับสนุนอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน โดย จัดทำเอกสาร สิ่งพิมพ์ หรือสื่อสารการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนทางวิชาการอย่างเหมาะสม

ธเนศ ชำเกิด (2533) ได้กล่าวถึงหลักการจัดบรรยากาศทางด้านวิชาการ การ เรียนการสอนทั้งในห้องเรียนปกติ และนอกห้องเรียนตลอดจนการจัดบริการเพื่อสนับสนุนทาง วิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา สดชื่นแจ่มใส ควร คำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1. มุ่งให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน โดยครูพยายามจัดกิจกรรมให้ นักเรียนได้กระทำด้วยตนเอง มีโอกาสเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ตามความแตกต่าง ระหว่างบุคคล
2. ให้นักเรียนสามารถเป็นผู้นำตนเอง ได้มีความกระฉับกระเฉง กระตือรือร้น ฉลาด ทันคน เชื่อมั่นตนเอง ถ้าคิดกล้าทำ สามารถปรับตนเองอยู่ในสังคมได้
3. การจัดการเรียนการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ภายใน ห้องเรียนจะมีการเปลี่ยนบรรยากาศไปเรียนที่สนามได้ร่วมไม้เท้าหรือสถานที่อื่นๆ ที่ทำให้นักมีชีวิตชีวา และเกิดการเรียนรู้มากขึ้น
4. จัดกิจกรรมให้หลากหลายให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกและเข้าร่วมกิจกรรม

ตามความถนัดของตนเองอย่างต่อเนื่องและเสรี

5. วิชาการบางวิชา เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นต้น ในนักเรียนที่ไม่ชอบ ครูผู้สอนต้องหาวิธีช่วยเหลือ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ประสบผลสำเร็จในมาเรียน เช่น จัดกลุ่มสอนพิเศษ ทำบทเรียนเรียนเสริม เป็นต้น

6. ครูต้องจัดบรรยากาศที่เสริมสร้างให้สมาชิกทุกคนอยู่ร่วมกันทำงานร่วมกันด้วยความสุขมีบรรยากาศแบบเปิด (The open climate)

แหล่งอาชีพ

ในโรงเรียนประถมศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีนิสัยรักงาน เห็นประโยชน์ของการทำงาน มีพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ซึ่งใช้ชื่อในหลักสูตรว่า กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ได้กำหนดให้เรียนงานบ้านและงานเกษตรเป็นงานบังคับ และมีการเลือกเรียนงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ นอกแยกออกเป็นงาน ต่างๆ ดังนี้

1. งานบ้าน ได้แก่ งานอาหารและโภชนาการ งานเสื้อผ้า งานเลี้ยงเด็ก
2. การปลูกพืช ได้แก่ การทำสวนผัก การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การปลูกพืชไร่ การทำสวนผลไม้ การทำสวนอื่นๆ การทำนา การขยายพันธุ์พืชเพื่อจำหน่าย
3. การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ การเลี้ยงสัตว์ปีก การเลี้ยงสัตว์เล็ก การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ การเลี้ยงสัตว์เลื้อยคลาน
4. การประมง ได้แก่ การประมงน้ำจืด การประมงน้ำเค็ม
5. การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดฟาง เห็ดหูหนู เห็ดนางฟ้า เห็ดนางรม เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น
6. การเลี้ยงไหม
7. การทำไร่นาสวนผสม
8. งานประดิษฐ์ต่างๆ เช่น งานประดิษฐ์ของชำร่วย ประดิษฐ์เศษวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่นเป็นของเล่นของใช้และของประดับตกแต่ง งานประดิษฐ์ที่เป็นเอกลักษณ์ไทย
9. งานเขียนแบบ ตัวอักษรและสัญลักษณ์ งานออกแบบง่ายๆ งานเขียนแบบงานไม้
10. งานไฟฟ้า วิทยุและเครื่องดนตรี

11. งานโลหะ ทั้ง ตัดกลึง สาน เครื่องปั้นดินเผา ไม้ปูก
12. งานทาสี งานพิมพ์
13. งานซื้อขายบริการ เช่น ขายของหน้าร้าน พนักงานขายน้ำมัน การนำเที่ยว ในท้องถิ่นพนักงานบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายหนังสือ การล้างรถ จัดสวน เป็นต้น
14. งานเสริมสวยและส่งเสริมความงาม ได้แก่ การแต่งผม แต่งเล็บ แต่งหน้า ตัดผมนักเรียน เป็นต้น
15. งานอุตสาหกรรมย่อยในท้องถิ่น ได้แก่ การทำไม้กวาด ทำวาว ดอกไม้เงิน การเขียนลายร่วม การทำตาลโตนด กรัดยางพารา เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2534)

ข้อมูลเกี่ยวกับงานอาชีพต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องให้นักเรียนได้ทราบข้อมูลตั้งแต่ในวัยประถมศึกษาเพื่อนักเรียนจะมีประสบการณ์ในการเลือกอาชีพได้อย่างเหมาะสมตรงกับความต้องการ ความชอบ ความถนัดซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งจะต้องให้ความรู้ด้านอาชีพแก่นักเรียนและเปิดสอนหลักสูตรสาขาวิชาชีพระดับต่างๆ จันตรี คุปตะวาทีน (2537) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาทักษะประสบการณ์ทำงานหรือพื้นฐานอาชีพต่างๆ ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านบุคลากร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักเรียนและผู้ปกครอง
2. ปัจจัยทางด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ วิธีสอน สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือเครื่องใช้ในงานเกษตร งานบ้าน งานช่างและประดิษฐ์
3. ห้องปฏิบัติการหรือห้องฝึกงาน การจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพที่ถูกหลักการจะต้องมีห้องปฏิบัติการ หรือห้องฝึกงานที่ถูกต้องเหมาะสมเพราะจะได้จัดเก็บอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัสดุสำเร็จรูป และวัสดุสำหรับการสาธิตการฝึก เป็นต้น ได้เป็นส่วนตามลักษณะของงานต่างๆ
4. แหล่งวิทยาการ ซึ่งครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนได้ผลดียิ่งขึ้น ควรใช้แหล่งวิทยาการในท้องถิ่นหรือในชุมชน เช่น บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในงานอาชีพต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียน วัด สถานประกอบการ บ้านที่ประกอบอาชีพ หากครูให้นักเรียนได้ใช้แหล่งวิทยาการทั้งตัวบุคคล สถานที่ จะทำให้นักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะและประสบการณ์เกี่ยวกับงานอาชีพได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องอาชีพแล้ว การให้ข้อมูลด้านอาชีพเป็นเรื่องที่สำคัญ วัชร ทรัพย์มี (2533) ได้กล่าวถึงวิธีการให้ข้อมูลด้านอาชีพสามารถทำได้ดังนี้คือ

1. การให้ข้อมูลแก่นักเรียนในระหว่างการให้บริการปรึกษา หรือแนะแนว
2. การให้ข้อมูลด้านอาชีพโดยผสมผสานกับวิชาที่เรียน คือให้ข้อมูลในระหว่างเรียนวิชาต่างๆ เช่น วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต งานเกษตร เป็นต้น
3. การให้ข้อมูลด้านอาชีพแก่นักเรียนในกิจกรรมแนะแนวกลุ่ม ได้แก่ การพานักเรียนเยี่ยมชมสถานประกอบอาชีพ สัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพ จัดนิทรรศการอาชีพ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีวิธีการให้ข้อมูลด้านอาชีพโดย บริการวัสดุตีพิมพ์ และ สื่อทัศนวัสดุ การอภิปราย ได้วาทิบรรยายเกี่ยวกับอาชีพ ให้ข้อมูลโดยจัดรายการเสียงตามสาย พาไปฝึกงานหรือดูงานในโรงฝึกงานในฟาร์ม โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นการจัดอุทยานการศึกษาให้เป็นที่แหล่งวิชาชีพจึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ทั้งตัวผู้บริหาร ภาครัฐ และวิธีการให้ข้อมูลงานอาชีพโดยการให้คำปรึกษา จัดทำเอกสาร พาชมสถานประกอบการต่าง ๆ

แหล่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2520) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมว่าเป็นลักษณะทางสังคมหรือคุณสมบัตินี้ที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในของสังคมนั้น พฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2535) ให้ความหมายของค่านิยมว่าเป็นความคิดพื้นฐาน ที่เป็นตัวกำหนด และผลักดันให้คนตัดสินใจ เลือกปฏิบัติโดยเห็นว่าถูกต้องและสมควร เป็นกระบวนการทางความคิดที่นำไปสู่ความประพฤติที่ดีหรือไม่ดี และให้ความหมายจริยธรรมว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ถูกต้องเหมาะสมในการประพฤติ ปฏิบัติ ส่วนความหมายของคำว่าคุณธรรมเป็นแนวคิดและการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีหลักการและเกณฑ์ของสังคมและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ชาติ ซึ่งเป็นคุณลักษณะการคิด การปฏิบัติที่ถูกต้องถึงามสอดคล้องกับหลักของกฎหมาย ศาสนา ประเพณี ค่านิยม ปทัสถานของสากล และคุณธรรมจะมีความหมายครอบคลุม จริยธรรม ศีลธรรมและค่านิยมด้วย

โกศล มีคุณ (2536) กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่อยู่กับตัวบุคคล เป็นลักษณะทางจิตหรือพฤติกรรมอันแสดงออกหรือเป็นเหตุของการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมดีงาม ละเว้นความชั่ว จริยธรรมเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกาหรือเงื่อนไขจากภายนอกที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมอันพึงปรารถนา

กล่าวได้ว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมคือ กิจกรรมที่จะสร้างลักษณะนิสัยการคิด การปฏิบัติให้เป็นไปตามแนวคิดแนวปฏิบัติ หลักการและเกณฑ์ของสังคมที่จะทำให้มนุษย์ชาติอยู่ร่วมกัน

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้ระบุคุณสมบัติที่ต้องการเน้นของหลักสูตรคือ ความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต มีชีวิตที่สงบสุขและเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ โดยมีสาระเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในหน่วยพัฒนาความสามารถของตนเองครบถ้วนมีสุข โรงเรียนดีมีวินัยในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 และในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 วิชาจริยศึกษาให้เรียนคุณธรรม 13 ประการ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ เที่ยงตรง มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ (กรมวิชาการ, 2534)

โกศล มีคุณ (2536) กล่าวถึงสภาพบรรยากาศของการเรียนการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ครูพยายามจัดเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน คือครูเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่คงต้องบังคับเข้มงวดเป็นส่วนใหญ่ มีการจัดห้องเรียนและส่งเสริมด้านจริยธรรม เช่น มีการติดตาม คำขวัญ คติธรรม ในห้องเรียน อาคารเรียน และบริเวณทั่วไปในโรงเรียน มีการยกย่องผู้ประพฤติดี มีกิจกรรมการประกวดมารยาท กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรมจะถูกสอดแทรกไปกับวิชาอื่น ๆ มีการกวาดล้างเรื่องความสะอาด สภาพสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาและตรวจตราความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกายและกิริยามารยาท

กิจกรรมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2535) กล่าวถึงการจัดสภาพการณ์ที่จะเตรียมเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้มีจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ ดังนี้

1. จัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบและสวยงาม สิ่งแวดล้อมเช่นนี้จะน้อมนำจิตใจผู้อยู่อาศัยให้สงบสุข และเมื่อนักเรียนคุ้นเคยกับความสะอาด สงบ สวยงาม จะเกิดความเคยชินและติดตัวเป็นนิสัย นำความสะอาดไปสู่จิตใจที่สะอาด ซึ่งการจัดการเรียนการสอนย่อมทำได้ง่ายกว่าการสอนในสถานที่ที่สกปรก แออัด เอะอะและวุ่นวาย
2. แสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ เพราะวิถีทางการดำรงชีวิตและความประพฤติของครูจะเป็นตัวอย่างที่เด็กคอยเลียนแบบ ครูจึงต้องหาตัวอย่างของคนที่ดีในสังคมมาแสดงให้เห็นแก่เด็กได้เห็นจริงเป็นประจำรวมทั้งเห็นโทษของบุคคลที่ประพฤติชั่วอีกด้วย
3. สร้างสถานการณ์จำลอง ให้เด็กได้ฝึกการเลือกและตัดสินใจ ครูจะต้องเป็นผู้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอยู่เสมอ เช่นจัดสถานการณ์จำลอง เล่านิทาน ร้องเพลง เป็นต้น
4. จัดให้เด็กมีประสบการณ์กลุ่มสัมพันธ์ ได้แก่ การแบ่งกลุ่มให้นักเรียนได้ร่วมกันทำงาน ได้อภิปรายแบ่งงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เรียนรู้ความแตกต่างได้แสดงความคิดเห็น รู้จักปรับตัวเอง
5. สร้างเสริมกำลังใจให้ประพฤติดี ได้แก่ การยกย่องชมเชย ปรบมือรับรองความถูกต้องในการตัดสินใจ ให้บัตรเกียรติยศและกล่าวถึงสรรเสริญต่อหน้าที่ประชุม เป็นต้น

การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างสภาพการณ์ดังกล่าวแล้ว สมณ ธรรมวิวัฒน์ (2536) ยังได้เสนอแนะกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่เหมาะสมดังนี้

1. กิจกรรมถ่ายทอด ได้แก่ การถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการสอนทั้งที่เป็นรูปแบบและเป็นธรรมชาติ เด็กสามารถเรียนรู้จากผู้ใหญ่ในการดำเนินชีวิตภายในบ้าน การสาธิต การบอกให้รู้ สั่งให้ทำตาม คำพินิจชมหรือการปฏิบัติซ้ำ ๆ ในการเลี้ยงดูเป็นระยะเวลายาวนาน
2. กิจกรรมฝึกอบรมหรือปรับพฤติกรรม เป็นการจัดสถานการณ์อย่างหลากหลายให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติและมีประสบการณ์ตรง ซึ่งมีองค์ประกอบคือ ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม (Participation) มีความตั้งใจฝึกอย่างจริงจัง (Concentration) และผู้เรียนสามารถนำผลของการฝึกอบรมไปใช้ได้จริง
3. กิจกรรมการคิดวิเคราะห์ เป็นกระบวนการที่ประสานความรู้ความคิดและการฝึกปฏิบัติ การคิดวิเคราะห์เป็นกระบวนการพัฒนาสติปัญญา ช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหา และตัดสินใจอย่างถูกต้องและมีเหตุผล ปัจจัยในการจัดกิจกรรมการสอนคิดวิเคราะห์ คือ การจัดบรรยากาศและสิ่งเร้าให้นักเรียนสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมสื่อการสอนเป็นสิ่งเร้าให้เกิด

กระบวนการคิด ตามหลักการที่เป็นเนื้อหาทางคุณธรรมด้วยการฝึกคิดเป็นกลุ่มแสดงผลการคิด ด้วยการพูด การเขียน การแสดง วาดภาพ ร้องเพลง การวิจารณ์ และประเมินผลการคิด อย่างมีหลักเกณฑ์

4. กิจกรรมการเรียนรู้จากสิ่งคน เกิดจากการได้เรียนรู้ว่าตนเองนั้นมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เหตุการณ์และคนอื่น ๆ รอบข้าง การคิด การปฏิบัติตนอย่างไรจึงเป็นที่ยอมรับและเกิดประโยชน์ ซึ่ง Bandura (1977 อ้างถึงใน สมุน ธรรมวิวัฒน์ 2536) ได้กล่าวว่าการเรียนรู้ทางสังคมเกิดจาก ประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากการสังเกตและเลียนแบบผู้อื่น การถ่ายทอดความรู้ด้วยสื่อสัญลักษณ์และวิธีการต่างๆ และเกิดจากศรัทธาว่าสิ่งนั้นถูกต้องดีงาม

การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ต้องมีการจัดสิ่งแวดล้อมให้มีบรรยากาศที่ดี มีกิจกรรมเพื่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ทั้งกิจกรรมการถ่ายทอด การฝึกอบรมหรือปรับพฤติกรรม การคิดวิเคราะห์และกิจกรรมการเรียนรู้จากสิ่งคน ที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง

แหล่งอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ทนก จันทร์ทอง (2538) ได้แยกความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังนี้

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Conservation) หมายถึง การใช้ทรัพยากรด้วยวิธีการฉลาดเหมาะสม ประหยัด เกิดประโยชน์และมีคุณค่ามากที่สุด รวมทั้งการปรับปรุงของเสียให้กลับคืนมาใช้ใหม่ เพื่อให้เกิดความสูญเสียน้อยที่สุด

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environment Conservation) หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างฉลาดไม่ให้เกิดพิษภัยต่อสังคมส่วนรวม ดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมทั้งหาทางกำจัดและป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อม

วินัย วีระวัฒนานนท์ (2538) ได้กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียน หรือสถานศึกษาในฐานะแหล่งหรือสถานที่ที่ต้องมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งตรงกับหลักการปฏิบัติของอุทยานการศึกษาดังนี้

1. ต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษา ควรจะต้องเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนในการจัดสภาพแวดล้อมให้ดูเป็นระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม โดยจัดสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นอาคารเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ ถนน โรงฝึกงาน ทางเท้า ที่จอดรถ ที่ทิ้งขยะ รางระบายน้ำ ให้

เหมาะสม รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมธรรมชาติให้แก่สถานศึกษาเท่าที่จะมีโอกาสเป็นไปได้ เช่น การจัดสวนหย่อม ปลูกหญ้า ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ไม้ดอก ไม้ประดับ การจัดสภาพแวดล้อมที่สวยงามร่มรื่น สะอาดตั้งกลางแจ้งนอกจากจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน ยังก่อให้เกิดความผูกพันต่อสถานศึกษา และช่วยสร้างลักษณะนิสัยแก่ผู้เรียนด้วย

2. การสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลในสถานศึกษา สถานศึกษาที่เป็นระเบียบ สะอาดสวยงามและอำนวยความสะดวกใช้สอยได้ จะต้องเกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ดูแลรักษาของครูอาจารย์ นักเรียน ซึ่งเป็นผู้ได้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาโดยตรง วิธีการสร้างลักษณะนิสัยอาจเกิดขึ้นจากให้บุคคลในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาดูแล รักษา การเข้าเตียนและการปฏิบัติให้เกิดเหตุการณ์ที่ถาวร และยังทำให้บุคคลภายนอกที่เข้ามาในสถานศึกษาได้ปฏิบัติตามแบบอย่างของบุคคลในสถานศึกษา

3. การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน สถานศึกษาพึงส่งเสริมให้มีการทำแผนการสอนทั้งวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยตรง และวิชาอื่น ๆ นอกจากนี้ สถานศึกษาคควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

4. การบริการชุมชน สถานศึกษาจะต้อง แสดงบทบาทเป็นผู้นำในเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนหรืออย่างน้อยควรส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชนในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชนทั้งนี้ เพราะสถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดควรจะไปช่วยส่งเสริมช่วยเหลือชุมชนด้วย เช่น การทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ริมถนนรวมถึงการเผยแพร่ข่าวสารการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนด้วย

ลัดดาวัลย์ กัทเศรษฐารณ (2535) ได้กล่าวถึงวิธีการที่จะพัฒนาโรงเรียนเพื่อใช้ในการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนั้น มีหลักการพัฒนามาบริเวณโรงเรียนเพื่อการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. วางแผนว่าจะปรับปรุงบริเวณโรงเรียนให้เป็นแหล่ง ในการศึกษาอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมิใช่ความสวยงามอย่างเดียว

2. วางเป้าหมายว่าจะจัดการเรียนการสอนในเรื่องใด เช่น สอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับธรรมชาติ หรือสอนเรื่องสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจัดโรงอาหาร การกำจัดขยะมูลฝอย การดักไขมันน้ำใช้แล้วก่อนทิ้ง เป็นต้น หรือบริเวณที่จะให้มีสิ่งมีชีวิตในบริเวณสนามหญ้า บริเวณสระน้ำ สวนดอกไม้ ต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น

3. สสำรวจบริเวณรอบ ๆ โรงเรียนว่ามีอะไรอยู่ในโรงเรียนแล้วบ้างและมีส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงเพิ่มเติม เช่น ถ้าโรงเรียนไม่มีพื้นที่ในการทำสวนดอกไม้ อาจปลูกดอกไม้ในกระถาง ในกระถางวางไว้รวม ๆ กันให้ดูคล้ายสวนดอกไม้และสามารถตัดกลั่นดมลงได้ การจัดปรับปรุงบริเวณโรงเรียนนั้นต้องออกแบบให้สามารถศึกษาสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

สำหรับวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิวินรต ผลสินธุ์ (2531) ได้เสนอวิธีการไว้ดังนี้

1. การถนอม เป็นการรักษาสวนธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้มีอยู่ยาวนานที่สุด เช่น การใช้น้ำใช้ไฟอย่างประหยัด
2. การบูรณะซ่อมแซม เป็นการบูรณะซ่อมแซมธรรมชาติที่เกิดความเสียหายให้สภาพเหมือนเดิม หรือเท่าเดิม เช่น ปลูกป่าหรือทำพื้นที่บริเวณที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนมาด้วยปลูกป่าไม้ขึ้นทดแทน
3. ปรับปรุงและใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การสอนให้นักเรียนใช้กระดาษ สมุด ดินสอ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด
4. การนำมาใช้ใหม่ เป็นการนำทรัพยากรที่ใช้แล้วมาใช้ใหม่ เช่น เศษเหล็ก กระดาษ นำกลับมาหลอมแปรสภาพใช้ได้ใหม่
5. การใช้สิ่งอื่นทดแทน เป็นการนำทรัพยากรอย่างอื่นที่มีมากกว่าหรือหาง่ายกว่ามาทดแทน เช่น นำพลาสติกมาใช้นแทนโลหะ
6. การสำรวจหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม
7. การประดิษฐ์ของเทียมขึ้นมาใช้
8. การเผยแพร่ความรู้ เป็นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. การจัดตั้งสมาคมหรือชมรมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน ดังนี้

1. จัดตั้งชมรมหรือกลุ่มสนใจเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
2. จัดป้ายนิเทศข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม
3. สร้างกิจกรรมในโรงเรียนและชุมชน เพื่อวางรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมจัดปลูกต้นไม้

หรือร่วมกับชุมชน ผลิตาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน

4. จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียนเพราะบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่คั้นเปรียบเสมือนครุฑ ไม่ได้มีบทบาทอย่างลึกซึ้งในการเสริมสร้างความคิด และเอื้อให้นักเรียนพัฒนาได้เต็มความรู้ความสามารถ กลุ่มเกลาจิตใจให้เป็นคนละเอียดอ่อน รักธรรมชาติ รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

5. จัดโอกาสให้ครู นักเรียน ได้พบปะกับผู้บริหาร ผู้นำชุมชนหรือกลุ่มสนใจต่างๆ ในท้องถิ่น เพื่อร่วมกันสนับสนุน ในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในชุมชน

ดังนั้นการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโรงเรียนประถมศึกษาสามารถจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมได้หลากหลาย เช่น โดยการถนอม การบูรณะซ่อมแซม การใช้อย่างมีประสิทธิภาพ นำกลับมาใช้ใหม่ ใช้สิ่งอื่นทดแทน เผยแพร่ความรู้ด้วยการจัดป้ายนิเทศ ตลอดจนจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ดีและให้ชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย

แหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของวัฒนธรรม

สมณ อมรวิวัฒน์ (2535) กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นวิถีดำรงชีวิต ความเจริญงอกงามของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการแสดงออกและการสื่อความหมายของความรู้ลึกลับนึกคิดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชน เป็นผลแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติและ เทคโนโลยีทั้งปวง

โกศล มีคุณ (2536) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่าเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติ การแสดงออก ซึ่งความรู้ลึกลับนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจซาบซึ้งยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม

เสฐียรโกเศศ (2525) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งซึ่งมนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือผลิตหรือสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม วิถีชีวิตดังกล่าวได้เวียนและถ่ายทอดกันเป็นประเพณีสืบต่อกันมา นอกจากนี้ยังรวมถึงความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติกิริยา

อาการหรือการกระทำต่างๆ ของมนุษย์เป็นส่วนรวมปรากฏออกมาเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เป็นต้น เป็นมรดกสืบทอดต่อ ๆ กันมา

จากความหมายของวัฒนธรรมที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะ ความเจริญทางวัตถุ และจิตใจของคนในสังคมที่เป็นมรดกสืบทอดต่อกันมาเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาศิลปะ ความเชื่อถือ เป็นต้น และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ความหมายของศิลปะ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) ให้ความหมายคำว่า ศิลปะ หมายถึง การแสดงออกทางวัฒนธรรมในด้านความงาม และความซาบซึ้ง ในศิลปะที่เป็นรูปธรรม ของชุมชน มีคุณค่าที่บ่งบอกการพัฒนาของคน ในชุมชนนั้นและบรรพบุรุษได้ เสริมสร้างสืบสานจน เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ควรแก่การส่งเสริมสืบทอดและอนุรักษ์ไว้

สมชัย ใจดี และ บรรจง ศรีวิวิธยานนท์ (2530) กล่าวว่าศิลปะเป็นสิ่งที่แสดงถึง วัฒนธรรมของชาติหนึ่งๆ ในลักษณะของการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เป็นต้น ตัวอย่างศิลปะได้แก่ การก่อสร้างพระราชวัง วัด โบสถ์วิหาร เจดีย์ อาคารบ้านเรือน การปั้นการหล่อ การแกะสลัก ภาพเขียน กวี การนักรำ ดนตรี ชับริ้อง เป็นต้น

สรุปได้ว่าศิลปะ หมายถึง วัฒนธรรมที่แสดงออกในด้านความงาม ความซาบซึ้ง เอกลักษณ์ที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่การดำเนินชีวิต ประวัติความเป็นมา วรรณคดี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น ซึ่งสืบทอดต่อกันมาและมีคุณค่าต่อการส่งเสริมและการอนุรักษ์

ความหมายของประเพณี

ปรีชา นิคมทอง (2534) ให้ความหมายคำว่า ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผน ของธรรมเนียมอันดีงามที่นักปราชญ์ แต่ละประเทศหรือแต่ละถิ่น ได้บัญญัติแต่งตั้งไว้สำหรับประชาชน ได้ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2530) ให้ความหมายคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบทอดกันจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้องหรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่และปฏิบัติสืบทอด ๆ กันมา แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. จารีตประเพณี เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับศีลธรรมและสวัสดิภาพของคนส่วนรวม และมีการบังคับให้ทำ
2. ขนบประเพณี เป็นแบบแผนทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ มีระเบียบ กฎเกณฑ์ กำหนดไว้ชัดเจน และโดยการบอกเล่าสืบทอดกันมา
3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมาจนเกิดความเคยชิน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพิ่มเกียรติ ชมวัฒนา (2537) ให้ความหมายคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ที่คนในท้องถิ่นเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ซึ่งความรู้เหล่านี้คนในท้องถิ่นหรือชาวบ้านใช้ความคิด สติปัญญา และศักยภาพที่มีอยู่มาใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้ตามสมัยหรือพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบายมากยิ่งขึ้น

รัตนะ บัวสนธิ์ (2537) ให้ความหมาย ว่าเป็นเรื่องที่สั่งสมและเป็นเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ ดังกล่าว

เสรี พงศ์พิศ (2529 อ้างถึงใน นิสิตู นาครำไพ, ม.ป.ป.) กล่าวว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หมายถึง นวัตกรรมของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สืบทอดกันมา

อังกฤษ สมณะเนย์ (2535) ได้จัดกลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อและหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. เป็นเรื่องศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาใช้อย่างเหมาะสมกับสมัย
4. เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน เป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้จะปรากฏให้เห็นในเรื่องการประกอบอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ และทางด้านการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง ๆ ที่ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

กล่าวโดยสรุปว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ความคิดในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตให้ได้อย่างสงบสุข สอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและถูกถ่ายทอดมาเป็นประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ

จากความหมายของศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลงาน หรือ กิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดง ให้เห็นถึงคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอด สืบทอดต่อ ๆ กันมาเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงาม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นความหมายรวมของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในที่นี้ จะรวมอยู่ในคำว่า "วัฒนธรรม"

ที่มาของวัฒนธรรม

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2529) ได้กล่าวถึงที่มาของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ คือ

1. ศาสนา เป็นรากฐานของวัฒนธรรม ด้านคำสอน ศิลปกรรม วรรณกรรม ได้แก่ ไบเบิล วิทาร์ เจดีซ์ สฎุภ์ พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น
2. ประเพณีหรือพิธีการต่างๆ เช่น บวชนาค แต่งงาน ทำบุญประเพณีเกี่ยวกับการ

เกิด การตาย ตระกูลสาวท ผงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น

3. ธรรมชาติ หลักของธรรมชาติย่อมมีเกิดมีเจริญธรรมชาติเป็นเหตุให้คนต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อม

สมชัย ใจดี และ ธรรมยง ศรีวิวิธานนท์ (2530) กล่าวถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมไทยที่เรามีและปฏิบัติกันอยู่ส่วนหนึ่ง ได้จากการสืบต่อ ๆ กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเมื่อทิวทัศน์ของอารยธรรมต่างชาติทางด้านศาสนาการปกครอง ศิลปกรรม วรรณกรรม ภาษา ทัศนกรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมมีต้นกำเนิดมาจากศาสนา สิ่งที่ถูกปฏิบัติและธรรมชาติจากการที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติมีการผสมผสานวัฒนธรรมของตนเองที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม และยอมรับเอาวัฒนธรรมที่ดีของชาติอื่นที่ติดต่อด้วยมาเป็นของตนเอง ดัดแปลงให้เข้ากับของตนเองรวมถึงการรับวัฒนธรรมมาเป็นของตนเอง

ปัจจัยในการเกิดชนนการเวียนรู้ทางวัฒนธรรม

สุนน อมรวิวัฒน์ (2536) กล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นภาวะเจริญงอกงามที่ปรากฏในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่สั่งสมสืบทอดกันมาตลอด รากเง้าของวัฒนธรรม คือ ชีวิตและปัญหาในชุมชน ความสงบสุขและความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ การถ่ายทอดวัฒนธรรมสามารถกระทำได้ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา ซึ่งบรรยากาศการเรียนทางวัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

1. บุคคลสามารถเรียนรู้และซึมซับได้ดีในบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติและเป็นธรรมชาติ เช่น การพบเห็นในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องซ้ำ ๆ กันเป็นเวลานาน ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ การทำมาหากิน ชีวิตในครอบครัว ความสัมพันธ์ในวงศ์ญาติ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนจะซึมซับเป็นวัฒนธรรม

2. บุคคลสามารถเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมได้ดีในบรรยากาศที่สุนทรียภาพ สะอาด ประณีตสวยงาม มีระเบียบ บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เน้นความปกติที่เป็นธรรมชาติและธรรมชาติ ได้แก่ บ้านเรือนสะอาดเป็นระเบียบ มีบรรยากาศที่ร่มรื่น น่าอยู่ สิ่งเหล่านี้ย่อมช่วยปลูกฝังนิสัยอันดีงามแก่เด็ก ระเบียบวินัยในการกินการอยู่ ประเพณีพิธีกรรมในชุมชนที่แสดงออกถึงภูมิปัญญา

ด้านศิลปะ ดนตรี และคุณธรรมต่าง ๆ ล้วนช่วยขัดเกลาจิตใจและสร้างเสริมสุนทรียภาพให้แก่เยาวชนได้ดี ซึ่งการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนก็เป็นการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม พฤติกรรมและรสนิยมของครูเป็นแบบอย่างที่จะซึมซับทุกวัน และในเนื้อหาหลักสูตร ได้จัดสอดแทรกทักษะพื้นฐานทางวัฒนธรรมแก่นักเรียนในวิชาต่างๆ เช่น ภาษาไทย วรรณคดี หน่วยเรื่องชาติไทย ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต การสอนศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา การฝึกหัดงานบ้าน งานช่าง งานประดิษฐ์ โดยครูไม่ควรมุ่งเน้นเนื้อหาสาระจนเกินไป แต่ควรปลูกเร้าให้นักเรียนได้รับประสบการณ์เข้าถึงรสนิยม ความงาม ความประณีต ของศิลปวัฒนธรรม ย่อมถือว่าโรงเรียนจัดวัฒนธรรมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. บุคคลสามารถเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรมได้ดีเมื่ออยู่ในบรรยากาศและกิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วม เพราะการที่นักเรียนได้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมไม่ว่าในลักษณะใดทั้งที่เป็นรูปแบบ (Formal activities) หรือไร้รูปแบบ (Nonformal activities) ย่อมเป็นการเรียนรู้ที่เด็กได้สัมผัสเผชิญและแก้ปัญหา และเข้าถึงสาระแก่นแท้ของกิจกรรม ซึ่งควรเป็นผู้ปฏิบัติมากกว่าเป็นผู้วิโมกข์ สถาบันการศึกษาควรจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ให้เด็กได้ร่วมกิจกรรม เพื่อจะได้เห็นคุณค่าทางศิลปะ ดนตรี กีฬา และกิจกรรมบันเทิงตามประเพณีและวิถีชีวิตไทย

นโยบายและแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

จากแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2537) มีนโยบายในการดำเนินการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านศิลปวัฒนธรรมประจำชาติแก่นักเรียนดังนี้

1. พัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนการสอนศาสนาศิลปวัฒนธรรม
2. ให้นักเรียน เยาวชน และประชาชนทั่วไปรู้จักคุณค่า ห่วงแทนและร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น
3. ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม สอดแทรกในรายวิชาต่าง ๆ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2534)

ปี พ.ศ. 2537-2540 มีการรณรงค์ให้ประชาชน องค์กร สถาบันต่าง ๆ และชุมชนร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยให้สถานศึกษาดำเนินการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. จัดทำหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น
2. จัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน ให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นตนเองและท้องถิ่นอื่น
3. ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการเผยแพร่
4. สถานศึกษาจัดให้มีกิจกรรมที่แสดงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีในและนอกชุมชนตามวาระและโอกาสอันเหมาะสม
5. สถานศึกษาจัดเป็นแหล่งความรู้ สถานฝึกอบรมและพัฒนาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและประเพณี
6. ส่งเสริมและให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของชุมชน
7. ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสไปชมงานศิลปะ โบราณวัตถุและโบราณสถานในท้องถิ่น
8. จัดนิทรรศการเผยแพร่ทางด้านมรดกศิลปวัฒนธรรมไทย
9. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านมรดกวัฒนธรรมประเพณี มาให้ความรู้
10. กิจกรรมอื่นๆ ที่เหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537)

นโยบายการส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทยในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ยืนยันและส่งเสริมด้านศิลปวัฒนธรรมไทย โดยให้ประยุกต์วัฒนธรรมภายนอกให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

จากแนวนโยบายการจัดอุทยานการศึกษาที่จะจัดสถานศึกษาให้เป็นแหล่งอนุรักษ์รวบรวมสิ่งของที่มีค่าต่อศิลปวัฒนธรรม ประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อสืบทอดให้วัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้สืบทอดมิให้สูญหาย โดยการจัดปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เผยแพร่ให้นักเรียนและประชาชนในชุมชนได้ร่วมกิจกรรม เพื่ออนุรักษ์สืบสานมรดกศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอุทยานการศึกษาต่อไป

แหล่งข้อมูลข่าวสาร

ความหมายของแหล่งข้อมูลข่าวสาร

ชโลมใจ ภิงคารวัฒน์ และสุรพล ทวีวงศ์ (2531) ให้ความหมายของข้อมูลว่า เป็นเอกสาร ข่าวสาร ข้อเท็จจริงทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นข้อความ ตัวเลข หรือสัญลักษณ์ที่ยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลมีลักษณะเป็นข้อมูลดิบ

ศุภร ศรีแสน (2538) กล่าวถึงข้อมูลข่าวสารว่า เป็นการให้ความรู้ที่เสริมกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติที่สามารถดำเนินการโดยพัฒนาแหล่งความรู้ให้ เป็นแหล่งเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ ทอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

สุมาลี สังข์ศรี (2539) กล่าวถึงแหล่งข้อมูล ข่าวสารเป็นแหล่งที่รวบรวมความรู้ ข้อมูลต่างๆ ตลอดจนสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่จะให้นักเรียนประชาชนได้ศึกษาความรู้ หาข้อมูลต่างๆ

ดังนั้นแหล่งข้อมูลข่าวสารจึงหมายถึง แหล่งรวบรวมเอกสารข่าวสาร ข้อเท็จจริง ซึ่งอาจจัดในรูปของสถิติข้อมูล หอสมุด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือแหล่งกระจายข่าวสาร

ข้อมูลข่าวสารในโรงเรียนประถมศึกษา

ในโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่จัดทำข้อมูล เพื่อตอบสนองและเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจและการบริหารการประถมศึกษาตามขอบข่ายหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงเรียน ที่ครอบคลุมข้อมูล 3 ประการคือ

1. ข้อมูลเพื่อการบริหาร
2. ข้อมูลเพื่อกำหนดนโยบายและการวางแผน
3. ข้อมูลเพื่อการติดตาม ควบคุม กำกับงาน

ข้อมูล 3 ประการนี้จะอยู่ในระบบเดียวกันมีข้อแตกต่างกันตรง การเลือกนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งมีการพิจารณาเป็นรายกรณี (ชโลมใจ ภิงคารวัฒน์ และ สุรพล ทวีวงศ์, 2531)

โรงเรียนประถมศึกษาโดยทั่วไปจะจัดกิจกรรมเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และประชาสัมพันธ์
โรงเรียนด้วยวิธีการจัดป้ายนิเทศกิจกรรมต่าง ๆ ป้ายประกาศต่าง ๆ เอกสาร จุลสารสิ่งพิมพ์
วารสาร ประกาศออกเสียงตามสาย การออกข่าวหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เป็นต้น
(นางวิชน วิเวกนทร์, 2537)

จากแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชนเห็นว่าแหล่งข้อมูลข่าวสารของ
อุทยานการศึกษาในวัดควรจัดดำเนินการคือการจัดห้องสมุด รวบรวมความรู้ต่าง ๆ อบรมเรื่อง
ที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและเป็นเรื่องที่ชุมชนต้องการ ตลอดจนรวมถึงการแนะนำ ให้ข้อมูลข่าวสาร
กับประชาชน เช่น ทำจดหมายข่าว เอกสาร วารสารต่าง ๆ (ศราพร วาฑะธัตย์, 2539)

6. แนวคิดการจัดอุทยานการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

การศึกษาค้นคว้าแนวคิดในการจัดอุทยานการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษายังไม่
มีผู้ใดศึกษาวิจัยโดยตรง ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดอุทยานการศึกษา
ซึ่งสามารถเป็นแนวคิดในการจัดอุทยานการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาได้ดังนี้

ศราพร วาฑะธัตย์ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง อุทยานการศึกษาในวัดตามความคิดเห็น
ของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
พระภิกษุ และประชาชนเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด พบว่า

1. ด้านวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัดควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรม แหล่งเผยแพร่ธรรมะ และแหล่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม
2. ด้านหน้าที่และบทบาทของอุทยานการศึกษาในวัดควรมีหน้าที่ในการปลูกฝัง
คุณธรรม จริยธรรม เผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและเป็นศูนย์กลางความร่วมมือ การจัด
กิจกรรมทางพุทธศาสนา
3. กิจกรรมที่ควรมี ได้แก่ การให้ข่าวสารที่ทันสมัย กิจกรรมสนับสนุนคนทำความดี
กิจกรรมการปลูกฝังการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมตามประเพณี จัดสถานที่ให้เหมาะสมแก่การพักผ่อน จัดให้
มีต้นไม้ แหล่งน้ำ ทัศนียภาพที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
4. การให้บริการ ควรมีวิทยากรแนะนำการให้บริการ ทาสื่อให้ผู้ใช้บริการ

5. ด้านสถานที่ตั้ง จัดสถานที่ตั้งในวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมท้องถิ่น จัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม แยกเขตสิ่งทวายเป็นสัดส่วน
6. วิธีการจัด ผู้ริเริ่มจัดตั้งอุทยานการศึกษาควรมาจากความร่วมมือของส่วนราชการ วัด และชุมชน โดยให้วัดดำเนินการ
7. แหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา ควรได้จากเงินบริจาคจากมูลนิธิ เอกชน และประชาชน

เสาวนิจ ทองมูถ (2536) ได้ศึกษาวิจัยสภาพและปัญหาการบริหารงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งกีดสำนักงานการศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ตัวอย่างประชากรเป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาที่ทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มโรงเรียน จำนวน 20 คน ครูผู้สอนที่ทำหน้าที่เลขานุการกลุ่ม จำนวน 20 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง และแบบวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การแจกแจงความถี่ การหาค่าร้อยละและวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. มีการวางแผนและกำหนดนโยบายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนโดยจัดทำโครงการต่อเนื่องปีต่อปี มีการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ พัฒนา ปกป้องและแก้ไขสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาอาคารสถานที่โดยการมีส่วนร่วม ปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ในบริเวณโรงเรียนมีการจัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้ จัดทำห้องน้ำทางระบายน้ำให้สะอาดเพียงพอและถูกสุขลักษณะ จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในวันสำคัญ เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้เป็นแบบอย่างแก่ชุมชนและเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมร่วมกับสมาคมหรือชมรมต่าง ๆ
2. ปัญหาที่พบได้แก่การขาดงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการ ครูและบุคลากรส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม โรงเรียนมีปัญหาด้านการพัฒนาอาคารสถานที่ และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่เป็นระบบ

รีเวส (Reeves, 1993) ได้ศึกษาคูณภาพของโปรแกรมการศึกษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (Walk With Nature) ที่ได้พัฒนามาจากหลักสูตรการสำรวจสิ่งแวดล้อมของนักเรียนระดับ 6 ที่ได้เรียนวิธีการอยู่ค่ายพักแรม และการฝึกทักษะการจัดเก็บสัมภาระ มีการบูรณาการกับวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ในขณะที่อยู่ภาคสนามนอกห้องเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาผลการนำโปรแกรม (Walk With Nature) มาให้นักเรียนได้ฝึกกับป่าชุมชนของโรงเรียนโดยตรง

วันละ 1 ชั่วโมงจำนวน 8 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนเกิดความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันตั้ง
ญาติพี่น้อง มีความสนุกสนานและทำท่าย นักเรียนมีความเชื่อมั่นตนเองสูงขึ้น มีบุคลิกภาพดีขึ้นและ
ทำให้การเรียนการสอนการอยู่ค่ายพักแรม การฝึกทักษะการเก็บธัญญาหารง่ายขึ้นเมื่อนำมาจัดการ
เรียนการสอนในสวนป่าชุมชนของโรงเรียน

กิลเบิร์ตสัน (Gilbertson, 1990) ได้ทำการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับความรู้ด้าน
สิ่งแวดล้อม : การฝึกด้วยการศึกษานอกห้องเรียนและผลการฝึกที่มีต่อความรู้และทัศนคติใน
เรื่องสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ ทัศนคติด้านสิ่งแวดล้อม
ของนักเรียนระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มที่ไปศึกษานอกห้องเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
เป็นนักเรียนระดับ 6 ในรัฐมิชิแกนที่ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียนมา
อย่างน้อย 1 เทอม ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าหลักการ
ทางนิเวศวิทยานักเรียนที่เข้าร่วมฝึกประสบการณ์ มีความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ไม่มี
ความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มที่ออกฝึกประสบการณ์นอกห้องเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

จะเห็นว่างานวิจัยที่เป็นแนวคิด สำหรับการจัดอุทยานการศึกษาในโรงเรียนประถม
ศึกษา ควรเป็นลักษณะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรม จัดสภาพ
แวดล้อมให้ร่มรื่น สะอาด สวยงาม และสามารถนำธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่นมาจัดการเรียน
การสอน เช่น การอยู่ค่ายพักแรม การพานักเรียนออกมาศึกษาระบบนิเวศการฝึกทักษะต่าง ๆ
ความเข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม หลักการทางนิเวศวิทยา เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย